

Heroj iza objektiva: Gordan Lederer

Pejaković, Toni

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:876821>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Toni Pejaković

**HEROJ IZA OBJEKTIVA – GORDAN
LEDERER**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

TONI PEJAKOVIĆ

**HEROJ IZA OBJEKTIVA – GORDAN
LEDERER**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Sumentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2022.

Kao autor diplomskog rada „Heroj iza objektivna – Gordan Lederer“ zahvaljujem se mentoru doc. dr. sc. Vladimiru Šumanoviću i sumentoru doc. dr. sc. Miji Belji, te svima ostalima koji su pridonijeli i pomogli u nastanku sveobuhvatnog znanstvenog rada, kao moje posljednje zadaće na Odsjeku povijesti Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.

Toni Pejaković

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PRASKOZORJE U REPUBLICI HRVATSKOJ	3
2.1. Od demokratskih izbora do proglašenja neovisnosti	3
2.2. Noći straha – Bukovica i Glina	5
2.3. „Knin bez komentara“	6
2.4. Ophodnja u suton Kostajničkog kraja.....	10
2.5. Istina kroz Gordanovu kameru	20
2.6. Lažne tvrdnje i nepobitne činjenice	23
2.7. Medijska slika pogibije kroz različitu prizmu	26
3. POSLJEDNJI ISPRAĆAJ	28
4. OTVORENA RAZMIŠLJANJA I IMPRESIJE	30
4.1. Pacifist u trapericama s kamerom u ruci	30
5. BIO JE VIŠE OD PRIJATELJA	35
5.1. Svestrani duh.....	35
6. NEDOSANJANI AKADEMIK – biografija o Gordanu Ledereru	40
6.1. „Izgubio sam prijatelja“	44
7. ZAKLJUČAK	47
8. BIBLIOGRAFIJA	49
9. SAŽETAK	53
10. SUMMARY	54
11. ŽIVOTOPIS	55

1. UVOD

Domovinski rat u Hrvatskoj privukao je brojne hrvatske i inozemne novinare, fotoreportere i snimatelje koji su svojim „oruđima“ zabilježili neke od njegovih strahota, ali i radosti. Za razliku od inozemnih, novinari, fotoreporteri i snimatelji s područja Jugoslavije nisu imali prevelikog iskustva u ratnom novinarstvu. Oni su prema profesionalnim pravilima objektivnog i nepristranog rada izvještavali o cjelokupnoj situaciji na određenom području. Tako su potpuno nehotice davali drugoj sukobljenoj strani informacije i jasnu sliku događaja. Iako su novinari i snimatelji bili u profesionalnom smislu u svojevrsnoj obvezi što objektivnijeg izvještavanja, takav način prijetio je s druge strane opasnošću iskorištavanja njihovih informacija od neprijateljske strane.¹ Novinari su u ratom zahvaćenom području bili doista „reporteri bez granica“. Njihov doprinos kao i rad bio je od velike važnosti za javno mnijenje države o kojoj su izvještavali.² U ratnim okolnostima, zaokupljeni ljubavi prema napadnutoj domovini, novinari su često zanemarivali činjenicu osobne sigurnosti.³ U tom smislu, ne iznenađuje činjenica da je tijekom teških sukoba i agresije Jugoslavenske narodne armije (dalje: JNA) u razdoblju od srpnja 1991. do lipnja 1992., na području Republike Hrvatske (dalje: RH) poginulo 15 hrvatskih i 8 stranih novinara. Oko 160 novinara bilo je uhićeno i zlostavljano od strane pripadnika JNA i pobunjenih snaga hrvatskih Srba. Zarobljenim novinarima je pritom vrlo često oduzimana i njihova oprema za rad. Brojne su strane redakcije zbog takvih događaja povlačile svoje novinare iz ratom zahvaćenih dijelova Hrvatske. Većina poginulih novinara nije ubijena slučajno. Upravo suprotno, najveći dio njih ubijen je s namjerom onemogućavanja širenja stvarnih informacija s najtežih ratišta Hrvatske. Izvještavanje u ratnoj svakodnevnici Hrvatske s obzirom na okolnosti sasvim sigurno nije bilo jednostavno. Brojni su novinski tekstovi ukazivali na nespремnost medija i medijskoga osoblja na ratno stanje. Nesumnjivo je da se ratno stanje u Hrvatskoj dočekalo bez ikakve prethodne pripreme, plana ili barem nekih ključnih odrednica za novinare.⁴

Tema ovoga rada je prikazati život hrvatskog fotografa, snimatelja i djelatnika Hrvatske radio-televizije⁵ (dalje: HRT) Gordana Lederera. On je svojom svestranošću, radom i zalaganjem

¹ MUČALO, Marina. „Novinarstvo u ratnim uvjetima“. *Politička misao* Vol. XXXVI, (1999.), br. 2: 126.

² „Reporteri bez granica“. U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zadnje pogledano 23. ožujka 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52500>.

³ MUČALO. „Novinarstvo u ratnim uvjetima“. 126.

⁴ MUČALO. „Novinarstvo u ratnim uvjetima“. 130-131.

⁵ „Hrvatska radio-televizija“ (HRT). Kao datum osnivanja Hrvatske radio-televizije uzima se 15. svibnja 1926., datum osnivanja Hrvatskoga radija (tada Radio Zagreb). Negdašnja Televizija Zagreb, a danas Hrvatska radio-

ostavio iza sebe brojne videosnimke koje vjerno prikazuju prve dane Domovinskoga rata i koje kao takve ostaju jedne od najzornijih izvora Domovinskoga rata. Uz videosnimke ratnog karaktera Lederer je iza sebe ostavio i brojne dokumentarne putopise obrazovnoga karaktera. Sudjelovao je i u režiji prvoga hrvatskoga dugometražnoga animiranog filma „Čudesna šuma“ i njegovog nastavka „Čarobnjakov šešir“ kao trik-majstor, čija je bajkovita priča uveseljavala djecu generacijama. Uz njegova radna postignuća ostalo je i spomen obilježje na mjestu njegova stradanja. Izrađeno u obliku fotografskog objektiva napuknute leće koja simbolizira pucanj, spomen obilježje uvjerljivo podsjeća današnje društvo na zaboravljenoga heroja Domovinskoga rata. Stoga ćemo u narednim poglavljima nastojati otkriti dio njegova djela i života te ukazati na važnu ulogu novinara u izvanrednim situacijama kao što je rat.

televizija, s emitiranjem je počela trideset godina poslije, 7. rujna 1956. u sklopu Radija Zagreb. Time je Radio Zagreb promijenio naziv u Radio-televiziju Zagreb. Zakonom koji je Hrvatski sabor donio 29. lipnja 1990. Radio-televizija Zagreb preimenovana je u Hrvatsku radio-televiziju. U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zadnje pogledano 21. 6. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26414>.

2. PRASKOZORJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

2.1. Od demokratskih izbora do proglašenja neovisnosti

Kroz objektiv svoje kamere gledao je Gordan Lederer 1991. ratnu stvarnost agresijom napadnute RH. Tamo nije došao kao vojnik s puškom u ruci već kao snimatelj HRT-a s kamerom, kako bi vjerodostojno snimio ratne prilike na bojištima diljem RH. Shodno tome, motiviran željom za autentičnim kadrom ratne svakodnevnice, Lederer se u kolovozu 1991. uspio probiti do, u tom trenutku, blokiranoga područja Hrvatske Kostajnice. Vođen tim nastojanjima, ratna zbivanja je snimao dokumentarnim diskursom stvarajući jedinstvena svjedočanstva o Domovinskome ratu među kojima su i „Banijska ratna praskozorja“.

Za vrijeme Domovinskoga rata na području Banovine nalazile su se općine Dvor na Uni, Glina, Topusko, Petrinja, Sisak i Hrvatska Kostajnica. Na tom području hrvatski Srbi činili su približno 60% stanovništva.⁶ Pojam „bratstva i jedinstva“ nakon smrti predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje: SFRJ) Josipa Broza Tita 1980. je nestao. Cjelokupno vodstvo Socijalističke Republike Srbije (dalje: SR Srbije) predvođeno Slobodanom Miloševićem bilo je komunističko. Srpski su nacionalizam koristili po potrebi za ostvarivanje političkih i drugih ciljeva. Prvi cilj je bio održati Jugoslaviju za što je bilo potrebno prethodno ostvariti kontrolu nad ključnim državnim institucijama. Nakon što ostvarenje toga procesa nije u potpunosti uspješno izvršeno, pokrenut je svojevrsni rezervni plan koji je podrazumijevao nasilno izuzimanje dijelova RH kao i Bosne i Hercegovine (dalje: BiH) i njihovo pripajanje novoj Jugoslaviji. Uvertira u proces disolucije SFRJ bila je razvidna u siječnju 1990. na 14. izvanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije (dalje: SKJ) u Beogradu na kojemu je došlo do raspada, do toga trenutka, jedinstvene partije.⁷ Raspadu SKJ prethodio je pokušaj Slobodana Miloševića da izolira slovenske komuniste u SKJ, zbog njihova neslaganja glede njegove agresivne politike.

Milošević je u listopadu 1988. uz pomoć kosovskih Srba na „mitinzima istine“ i „jogurt revolucijom“, s ciljem ostvarenja kontrole nad saveznim institucijama, srušio čelništvo Vojvodine. Milošević je u siječnju 1989. derogirao postojeće republičko rukovodstvo Crne Gore, nakon čega se usmjerio prema Kosovu. Uz potporu tenkova JNA 28. ožujka 1989. u

⁶ Hrvatski Srbi bili su u većini u Dvoru na Uni (12 591), Glini (13 975) i Hrvatskoj Kostajnici (9 343) dok su u Petrinji imali neznatnu većinu (15 965 nasuprot 15 790 Hrvata), a u Sisku manjinu (19 209 nasuprot 54 521 Hrvata). MARIJAN, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot Infnitus d.o.o., 2016. 121.

⁷ MARIJAN, *Domovinski rat*, 19.

Beogradu su proglašeni amandmani na Ustav SR Srbije kojima su poništene odluke Ustava 1974. koji je Vojvodini i Kosovu jamčio autonomiju.⁸

Kao i u ostalim dijelovima Hrvatske gdje su Srbi činili većinu stanovništva, tako se i na prostoru Banovine politička situacija počela naglo pogoršavati, što je bilo najočitije u razdoblju nakon prvih višestranačkih izbora na kojima je pobjedu odnijela Hrvatska demokratska zajednica (dalje: HDZ). Otvoreno nezadovoljstvo Srba u Hrvatskoj tijekom kolovoza 1990. prerاسlo je u „Balvan revoluciju“ koja je označila početak oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj. Srbi u Hrvatskoj pobunili su se protiv demokratski izabrane hrvatske vlasti s ciljem prekrajanja teritorijalno-administrativnog ustroja Hrvatske.⁹ Srbi u Hrvatskoj su željeli vlastitu državnu organizaciju koja bi se u skladu s budućim konstelacijama odnosa u konačnici priključila novoj jedinstvenoj srpskoj državi – tzv. Velikoj Srbiji.¹⁰ U prosincu 1990. politički i drugi odnosi u Hrvatskoj kulminirali su proglašavanjem takozvane Srpske autonomne oblasti Krajine (dalje: SAO Krajine) kao odgovor na proglašenje prvog Ustava RH. Od 22. prosinca 1990. novim Ustavom položaj hrvatskih Srba je izmijenjen u odnosu na Ustav iz 1974. godine.¹¹ Dok su 1974. bili navedeni posebno poimenično kao narod koji živi u Hrvatskoj, spomenutim Ustavom bili su izjednačeni sa pripadnicima ostalih naroda i manjina u Hrvatskoj.¹² U jednostrano proglašenu paradržavnu tvorevinu SAO Krajinu ušle su općine s većinskim srpskim stanovništvom: Gračac, Obrovac, Benkovac, Knin, Titova Korenica, Donji Lapac, Vojnić, Dvor na Uni i susjedne općine Petrinje – Kostajnica i Glina.¹³ Prema viđenju političkih predstavnika hrvatskih Srba, SAO Krajina je ustrojena „radi ostvarivanja nacionalne ravnopravnosti, kao i kulturnih i istorijskih osobnosti srpskog naroda nastanjenog na području teritorija Dalmatinske i Vojne Krajine, koje se nalaze u sastavu RH, u okviru federativne Jugoslavije.“¹⁴ Dana 3. siječnja 1991. usvajanjem vlasti tzv. SAO Krajine pobunjeni hrvatski Srbi otkazuju prihvaćanje državnog ustrojstva RH.¹⁵ Protuustavno djelovanje nastavilo se tijekom cijele 1991. oružanim sukobima srpskih paravojnih snaga i JNA s hrvatskim snagama

⁸ MARIJAN, *Domovinski rat*, 18.

⁹ BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Julija. „Domovinski rat na Banovini“. *Hrvatska revija* (2021), br. 1. Zadnje pogledano 22. 1. 2022. <https://www.matica.hr/hr/650/domovinski-rat-na-banovini-31668/>.

¹⁰ BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, „Domovinski rat na Banovini“. Zadnje pogledano 22. 1. 2022. <https://www.matica.hr/hr/650/domovinski-rat-na-banovini-31668/>.

¹¹ BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, „Domovinski rat na Banovini“. Zadnje pogledano 22. 1. 2022. <https://www.matica.hr/hr/650/domovinski-rat-na-banovini-31668/>.

¹² BARIĆ, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005. 89.

¹³ GAJDEK, Đuro. *Petrinjska bojišnica*. Petrinja: Grad Petrinja, 2008. 76.

¹⁴ MARIJAN, *Domovinski rat*, 23.

¹⁵ GAJDEK, *Petrinjska bojišnica*, 80.

Ministarstva unutarnjih poslova (dalje: MUP), Zbora narodne garde (dalje: ZNG), braniteljima od Slavonije i Baranje, Banovine i Korduna, Dalmacije i dalmatinskog zaleđa do Dubrovnika.

2.2. Noći straha – Bukovica i Glina

Spomenuti proces pobune srpskoga stanovništva u Hrvatskoj, optikom vlastite kamere zabilježio je upravo Gordan Lederer. U studenom 1990. Gordan Lederer i Dražen Šimić, njegov prijatelj i kolega s HRT-a, snimili su za emisiju „Spektar“ prilog pod nazivom „Noći straha u Bukovici“. Bukovica je krševit kraj u središnjem djelu Primorske Hrvatske, u trokutu između Benkovca, Obrovca i Knina. Spomenuto područje je bilo naseljeno hrvatskim stanovništvom i u njemu je obitavao tek manji broj domicilnih Srba. Intervjuom sa mještanima sela Zelengrada i Kruševa, Lederer i Šimić nastojali su ukazati na jasnije viđenje postojećih nesuglasica iz kuta običnoga stanovništva u pobunjenom dalmatinskom zaleđu. Hrvat iz Kruševa Davor Klanac Ledererovoj kameri je otkrio kako pojedini ljudi iz Obrovca koji se nalaze na rukovodećim mjestima potpomažu pobunjenim Srbima na Velebitu. S druge strane, Srbin iz Zelengrada Andrija Gagić je isticao kako noćima mora živjeti u strahu i zatvarati vrata pred „našim pametnjakovićima“.¹⁶ Te navode ubrzo je zabilježila upravo Ledererova kamera koja je snimila rupe od metaka po kućama i autima ispaljene na imovinu mještana Kruševa.¹⁷ Predmetni snimljeni materijal iz studenoga 1990. navodio je na logičan zaključak kako je strah od rata bio podjednako prisutan kod pripadnika oba naroda na snimanome području. Spomenuto je vidljivo u izjavi koju je zabilježio upravo Lederer: „Mi bježimo, ne znamo od koga bježimo, bojimo se, ne znamo koga se bojimo... tako i oni isto. Od koga bježiš, od sebe...“¹⁸

Međutim, krajem 1990. i početkom 1991. ratna situacija na području Hrvatske se sve više usložnjavala. Srpskim paravojnim snagama aktivno je pomagala JNA o čemu zorno svjedoči ratni izvještaj od 1. siječnja 1991. Gordana Lederera i Dražena Šimića, te reportera HRT-a Denisa Latina iz Gline. Pred Ledererovom kamerom govorio je Đuro Brodarac, tadašnji načelnik Policijske uprave (dalje: PU) Sisak i jedan od prvih organizatora obrane na području Siska i Banovine koji je tom prilikom naglasio slijedeće:

¹⁶ B-3162, Zagreb, Arhiv HRT-a. „SPEKTAR - 29.11.1990.“. Zadnje pogledano 18. 2. 2022.

¹⁷ B-3162, Zagreb, Arhiv HRT-a. „SPEKTAR - 29.11.1990.“. Zadnje pogledano 18. 2. 2022.

¹⁸ B-3162, Zagreb, Arhiv HRT-a. „SPEKTAR - 29.11.1990.“. Zadnje pogledano 18. 2. 2022.

„...vidi se da se u ovom slučaju ne može raditi, kao što oni to žele prikazati, o ne naoružanom golorukom narodu. Dapače vrlo dobro organiziranom... ljudima koji imaju vrlo teško oruđe... minobacači 60, 80, 100, 120 milimetara, a jučer je u tim događajima aktivno sudjelovala i Armija (JNA, op. a.)... jasne su namjere svih ovih organizatora terorističkih napada, a to je da ovo područje zajedno očiste s Armijom od svega što je hrvatsko. To je agresija na hrvatsku teritoriju, ne nekakav etnički rat Srba i Hrvata, nego ovo je čista otimačina hrvatskog teritorija... ovo je čisti rat za „Veliku Srbiju“ u kojem Armija aktivno sudjeluje na strani terorista... Glinu, policijsku stanicu, selo Jukinac jučer je tukao tenk. Vidjeli ste pred neko vrijeme isto to se desilo sa selom Kraljevčani i Dragotinci da je nezaštićeni narod tukao tenk... imamo čak jedan primjer da su u jednoj kući zapaljenje djevojčice... vojska je bila u blizini i nije htjela pomoći... a stradao je jedan MUP-ovac koji je htio pomoći ovim djevojčicama. Vidjeli ste ovaj događaj koji se desio u Kostajnici... tenk koji je išao... zgazio je jedan kombi u kojem se nalazilo osam policajaca... od kojih su dvojica preminula a ostali ranjeni... isto tako na području Gornje Velešnje odakle se tuku položaji Majora, Kostajnice... isto tako se nalaze tenkovske jedinice... Još nešto što se mora reći... u tim tenkovima, transporterima i tome ne nalaze se više vojnici. Ti su vojnici sada u svojim kasarnama na sporednim poslovima, oduzeto im je čak i oružje. A u tenkovima se nalaze takozvani teritorijalci, odnosno mobilizirani Srbi iz ovog područja i velik broj koji je došao iz drugih područja vođeni s oficirima koji su došli iz Pančeva i drugih područja, s dobro poznatim zloglasnim Letićem koji je kako saznajemo bio dugo godina i na Kosovu.“¹⁹

Navedeni zabilježeni izvještaj nagovještavao je kako je u Hrvatskoj rat sve bliži. Predmetni izvještaj je kao takav upućivao kako su rat i agresija bili očito pomno planirana aktivnost srbijanskih političkih struktura iz Beograda s ciljem konačnoga pripajanja okupiranoga područja Hrvatske.

2.3. „Knin bez komentara“

Nakon Banovine Gordan Lederer je zajedno s Draženom Šimićem krenuo prema Kninu gdje je u veljači 1991. snimio dokumentarni film „Knin bez komentara“. Dokumentarni film je govorio o narodu i vremenu u kojem smo živjeli slikom i živom riječju. O snimljenim događajima i intervjuima u Kninu 1991. govorio je i Dražen Šimić:

„Znači, mi smo ušli u Knin kod Jovana Vitasa koji je tada bio iznad Martića. On je bio šef Srpskog ratnog veća i najbogatiji čovjek u Kninu. On je dan prije nazvao HRT, ja sam bio tamo u redakciji slučajno. Ja se javim: -„Da vam... majku ustašku.“ Vitas je l'... frajer se istrese, prijeti da će ubit' Tuđmana... Ja rek'o: „Hoćete vi reći to u kameru, doći ćemo mi u Knin?“ – „Hoću“. Ja nađem

¹⁹ B-41525: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Domovinski rat, sirovina, ratni materijal Osijek – 01.01.1991“. Zadnje pogledano 13. 1. 2022.

Lilića²⁰ i velim: „Šefe, ima tu neki luđak iz Knina, prijeti ovo-ono. On je neki šef ratnog veća, Jovan Vitas. I svašta priča. Ako hoćemo doći u Knin? Ja sam rekao da hoćemo pa sad?“ I sad on veli: „Je*ote, jesi ti normalan?“ Ja zovem Gogu i veli Gogo idemo, pa kaj. I opet smo mi ušli u Knin, rekao je on ulicu i mi smo našli ulicu. Otprilike smo skužili koja je kuća jer su bile jugoslavenska i srpska zastava, i vani beogradski Audi. Simon Dubaić je tad bio je*ena faca i on je bio kod njega. Ovi izlaze van i mi: „Dobar dan, Šimić i Lederer. Jučer sam rekao da ćemo doći evo nas“. – „Kako?“ Ja rek'o: „Autom“. – „Kojim?“ Ja velim: „Pa ovaj Audi ZG.“ Ovaj u šoku. – „Aj dođite u kuću.“ Ja sam Šimić, njegova žena je Šimić iz Golubića, a Srpkinja. Ja ne znam nikog da je Srbin, a da je Šimić. Tu se ja s njom krenem razgovarati, pa od kud pravoslavci, a mi katolici. I uglavnom mi se dogovorimo s njime da on nama da izjavu. Frajer nam da izjavu brutalnu... I mi za Zagreb i opet se mi prošvercemo. I zove on i onda zovu mene i Gogu: „Daj dođite na telefonu je neki luđak.“ Ja velim: „Recite.“ – „Pa nemojte to emitirat, malo sam razmislio to je grubo.“ I sad on tu neke političke floskule... Pa velimo Gogo i ja kao da nam dozvoli da dođemo snimat pa ćemo mu dat kazetu, nećemo emitirat. I mi se s njime dogovorimo. – „Može, dođite.“ Ja velim: „Tri dana!“ – „Tri dana.“ Znači, mi smo svaki dan ušli i izašli prema Drnišu, Šibeniku i snimali. Nitko nije znao koja smo mi televizija, on nam je dao osiguranje. Onda bi mi izašli iz Knina, otišli u Kijevo, Vrliku, snimili naše ljude i napravili film bez i jednog slova novinarskog komentara već opet taj naš stil... „samokazivači“ gdje Srbi pričaju svoju priču, naši pričaju svoju priču. I skužiš da svaka priča ima svoju izričitu stranu. Tak da smo ti mi taj film napravili, Vrdoljak je to pregledao i pustio ga u program u subotu²¹ u 20 i 15 sati na prvom programu na udarnom terminu. On je u petak navečer gledao film, a mi smo u subotu navečer na projekciji filma na HRT-u bili s Jovanom Vitasom i ekipom gdje su dva autobusa iz Titovog Užica došli u Knin. I mi sa njima svima gledamo film, ovi: „Majku ustašku, tko to snima majku im... Srbi ih poklali, pogledaj šta rade od nas.“. Mi sjedimo u prvome redu i ježiš se, ali taj čovjek je poštivao dogovor...“²²

Film dokumentarnog karaktera ponudio je uvid iz prvog plana na predratnu situaciju i razmišljanja Hrvata i Srba SAO Krajine. Jedan od intervjuiranih je u Ledererovu kameru opisao svakodnevnici:

„Slušaj, ako bih krenuo lično od sebe, da ti pravo burazeru kažem ja se nisam naspavao od sedmog, osmog mjeseca kao čovjek, a u zadnje vrijeme nikad ne spavam na istom mjestu... zbog straha,

²⁰ Miroslav Lilić, glavni urednik programa TVZ-a (Televizije Zagreb) od 1986., potom direktor programa. U: „Dogodilo se na današnji dan, vremeplov“. Media Daily tv radio web. Zadnje pogledano 18. 2. 2022. <https://mediadaily.biz/2021/04/08/miroslav-lilic-radio-orasje/>.

²¹ Emisija „Knin bez komentara“ puštena je u petak 22. 2. 1991. Prema: IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 3. 4. 2022.

²² Osobni arhiv (dalje OA): Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 7-8.

jer svaki čovjek ima strah... Mi imamo autonomiju, ali to ne znači da imamo svoju vojsku, svoju armiju, dok to Tuđman i njegova stranka imaju...“²³

Iz prvotne izjave dalo se naslutiti u kojem smjeru će ići daljnje izjave o razlozima i ciljevima srpske pobune u Hrvatskoj u vidu njihove legitimizacije. Međutim, SAO Krajina nije imala u veljači 1991. svoju vojsku, ali je imala podršku JNA koja se u potpunosti stavila na raspolaganje srpskim pobunjenicima. U okolnostima jasne vojne prijetnje, RH početkom 1991. na raspolaganju nije imala vlastite vojne snage. Zapravo jedine veće snage koje je RH imala na raspolaganju bile su aktivne i rezervne snage hrvatske policije. Lederer i Šimić su bili svjesni pogoršavanja stanja zbog čega su nastavili snimati svakodnevni život ljudi u Kninu nastojeći prikazati stvarno stanje u tim područjima.

Pod utjecajem brojnih političkih dezinformacija, javnih glasila i medija iz Beograda, hrvatski Srbi su izjavljivali da će „ustaše klati“.²⁴ Za narušenu svakodnevicu u SAO Krajini hrvatski Srbi okrivljavali su Hrvate zbog nepriznavanja srpskog naroda u Hrvatskoj kao ravnopravnog.²⁵ O praktičnim odnosima u Kninu, Gordan Lederer je zabilježio svjedočenja Hrvata s toga područja:

„... ovo sve skupa što se dešava u Kninskoj krajini ne vodi dobru, nit' vodi jednom putu smirivanja i stabiliziranja političke situacije... ovdje kruže mnoge dezinformacije preko Radio „Knina“, srpskog Radio „Knina“, preko štampe koja dolazi iz Beograda...“²⁶

Hrvatski Srbi u Kninu imali su svoje viđenje predratnih okolnosti, ali i komunikacijske obrasce djelovanja kojih su se čvrsto držali. Na pitanje Šimića o naoružavanju hrvatskih Srba u Kninu uz pomoć JNA intervjuirani je u Ledererovu kameru izjavio:

„... vjerujte mi nisam čuo za takve priče u Kninu... vjerojatno je to samo stvaranje straha kod hrvatskog naroda... tko je provjeren, odnosno da nije kažnjavao daje mu se odobrenje za nabavku oružja.“²⁷

Hrvati su bili svjesni životne svakodnevnice i utjecaja srbijanskoga vrha u Beogradu na predstavnike SAO Krajine i domicilno srpsko stanovništvo. Hrvati u takozvanoj SAO Krajini

²³ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. Izjava: Vukmirović, Đuro. U: „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

²⁴ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

²⁵ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

²⁶ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

²⁷ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. Izjava: Jovan Vitas. U: „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

bili su slabije opremljeni oružjem od hrvatskih Srba potpomognutih JNA. Međutim, hrvatski Srbi u Kninu su tvrdili:

„Sve što smo sada nabavili, nabavili smo normalnim legalnim putem, to se može svoditi na oružje lovačke namjene, pištolje. Toga ima cijela zemlja... ne treba se nitko plašiti...“²⁸

O glasinama postoje li velebitska i dinarska divizija Lederer je u kameru dobio sarkastičan odgovor Vukmirovića:

„... šta će mi barikada ako imam divizije... stanovništvo sela Kijevo ima brade i glume te divizije...“²⁹ „Tu se priča svašta da ljudi odaju u šubarama, šajkačama, da odaju sa kokardama, mislim da je to toliko nisko, da jednom trebamo da to prevaziđemo.“³⁰

Jovan Vitas je nadodao kako „hrvatska vojska“ postoji isključivo kao rezervni redarstveni sastav vojske HDZ-a i ostalih političkih stranaka. Vitas je postojeće barikade i blokade definirao kao obrambeno sredstvo od „jednonacionalnoga vrhovništva Hrvatske koje prijete srpskom narodu.“ U daljnjem razgovoru, snimljeni hrvatski Srbi naglasili su kako će se braniti bez obzira na to kolika je cijena, a Vukmirović je rekao da protiv hrvatskog naroda nema ništa i da je srpski narod dao do znanja da želi živjeti u Krajini bez obzira kome će se pripojiti, Hrvatskoj ili Jugoslaviji.³¹ Bez obzira na to, smatrali su da se uzavrela politička situacija ne može riješiti mirno: „Ako nema šanse mirnim putem onda znate kako se rješava... žalosno je to...“³², rezolutno je tvrdio Vitas. Pri tome je zaključno naglasio: „Ako do bilo čega dođe onda će doći do najgorega... vjerujem u Armiju i predsjedništvo Jugoslavije, to je jedina nada za srpski narod u ovoj Krajini.“³³

U veljači 1991. Srbi u Kninu su vjerovali da ih Milošević neće iznevjeriti, a Hrvati su bili svjesni da je rat u Hrvatskoj pred vratima što je Ledererova kamera jasno dokumentirala. Situacija je kulminirala krajem ožujka 1991. na području Nacionalnog parka Plitvička jezera. Prethodnih dana na područje Plitvica su došli milicajci srpske nacionalnosti iz Knina, tzv. martićevci, koji su prethodno odbili poslušnost MUP-u RH. Oni su dolaskom na područje Plitvica uz pomoć Srba iz okolnih mjesta uspostavili nadzor nad područjem Nacionalnoga

²⁸ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. Izjava Đure Vukmirovića. U: „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

²⁹ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. Izjava Đure Vukmirovića. U: „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

³⁰ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. Izjava Đure Vukmirovića. U: „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

³¹ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

³² IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

³³ IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“. Zadnje pogledano 14. 1. 2022.

parka Plitvička jezera. Takav razvoj događaja izazvao je reakciju hrvatskih vlasti koja je prema Plitvicama poslala snage MUP-a RH kako bi se uspostavio javni red i mir na tom području. Aktivnosti na povratku nadzora nad Plitvicama započete su u noći s 30. na 31. ožujak 1991. kada su prema Plitvicama krenuli pripadnici Antiterorističke jedinice Lučko i Jedinice posebne namjene Rakitje. Po dolasku na Plitvice kolona autobusa Jedinice posebne namjene Rakitje je napadnuta. Događaj na Plitvicama nagovijestio je da su hrvatske snage morale braniti državu obrambenim ratom protiv srpske agresije. Aktivnost pobunjenih Srba naznačila je kako je u ratu sudjelovala JNA koja je tijekom akcije uspostavila „tampon zonu“ kao granicu SAO Krajine. Time je bilo zaustavljeno napredovanje hrvatskih snaga MUP-a prema Korenici i zatvoreni su prilazi prema SAO Krajini i Lici. Unatoč tome, Hrvatske snage MUP-a su na Plitvicama ostale sve do kolovoza 1991. kada su se povukle. U akciji je poginuo hrvatski policajac Josip Jović koji se smatra prvim poginulim hrvatskim redarstvenikom tijekom Domovinskoga rata, a uhićeno je 29 pobunjenika.³⁴

2.4. Ophodnja u suton Kostajničkog kraja

Gordan Lederer se u ljeto 1991. našao na području ratom zahvaćene Banovine, konkretnije na području Gline i sela Jukinac, gdje je zabilježio posljedice prethodnih borbenih djelovanja. Slike zgarišta i razrušene imovine, mrtve stoke i domaćih životinja, ljudi koji napuštaju svoja ognjišta snimila je optika njegove kamere 28. srpnja 1991. godine. Nedugo nakon napada snaga pobunjenih Srba podržanih tenkovima JNA na područje Jukinca, Lederer je zabilježio svjedočanstvo lokalnoga Hrvata: „Kuća mi je gorila, gasio sam kuću i na mene su pucali kad sam gasio. Jedva sam ostao živ...“³⁵

Nakon Gline i Jukinca, Gordan Lederer i Dražen Šimić uputili su se prema Hrvatskoj Kostajnici, koja je nakon okupacije Dvora na Uni u srpnju postala sljedeći cilj pobunjenih Srba na tom dijelu Banovine.³⁶ Nakon što je JNA 30. srpnja 1991. zrakoplovima bombardirala Dom zdravlja, školu i nekoliko kuća, većina mještana Hrvatske Kostajnice je napustila grad. Nekoliko dana nakon toga, u gotovo napuštenu Hrvatsku Kostajnicu stigli su pripadnici 1.

³⁴ MARINIĆ, Borna. „Trebali smo biti pobijeni i masakrirani, no teroristi su zanemarili jednu stvar – Krvavi Uskrs na Plitvicama“. Domovinski rat.hr. Zadnje pogledano 14. 1. 2022. <https://domovinskirat.hr/2021/03/31/trebali-smo-biti-pobijeni-i-masakrirani-no-teroristi-su-zanemarili-jednu-stvar-krvavi-uskrs-na-plitvicama/>.

³⁵ B-9153: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Jukinci, Glina – Posljedice borbi – 28.07.1991“. Zadnje pogledano 15. 1. 2022.

³⁶ BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, „Domovinski rat na Banovini“. Zadnje pogledano 21. 2. 2022. <https://www.matica.hr/hr/650/domovinski-rat-na-banovini-31668/>.

brigade ZNG-a, konkretnije dvije satnije iz 4. i po jedna iz 2., 3. i 5. bojne. Zajedno s njima stigli su i pripadnici Specijalne postrojbe ZNG-a iz Kumrovcu s bojnomo „Zrinski“ i Specijalnom jedinicom policije (dalje: SJP) iz Varaždina.³⁷ Hrvatske snage su 2. kolovoza ponovno ovladale gradom što je danima nakon toga zabilježio upravo Gordan Lederer.

U prilogu pripremljenom za Dnevnik HRT-a 7. kolovoza 1991. Lederer i Šimić su izvijestili: „Nakon noći u kojoj smo izbrojali tek nekoliko rafala i eksplozija Hrvatskom Kostajnicom vlada mir, a pješaoški promet na mostu koji povezuje dvije Republike ponovno je oživio. Primjećujemo tek rutinsku kontrolu s hrvatske i neobičnu tišinu s bosanske strane. Snajperisti koji su ovih dana nemilosrdno gađali kroz prozor stare turske tvrđave kao da je progutala tama.“³⁸

Za HRT je tada govorio zapovjednik satnije 5. bojne „Vinice“ ZNG-a Ivan Korade: „Za sada je mirno, nema više snajperske pucnjave i narod se počeo polako vraćati u mjesto... i potpuno držimo situaciju pod kontrolom...“³⁹ Stanovnici Hrvatske Kostajnice do primirja nisu izlazili iz svojih domova i prelazili most preko Une pod naredbom milicije BiH. „Svi očekujemo da će biti bolje, narod je sav izbjegao i svi smo uplašeni. Znao kako živimo u strahu u kućama pa ne spavamo...“⁴⁰ Pripadnici hrvatskih snaga su nakon uspostave primirja nastojali uspostaviti kontrolu u gradu i okolici kao ključni preduvjet vraćanja stanovništva u grad.⁴¹ Dolaskom u Hrvatsku Kostajnicu, pripadnici 1. satnije 4. bojne predvođeni zapovjednikom Vinkom Paulićem zauzeli su položaje: kod željezničke postaje, uz glavnu cestu kod benzinske postaje prema križanju ka Dvoru na Uni, te na brdu kod repetitora. Snage jačine jednog voda 1. satnije predvođene Sinišom Dvorskim nadzirale su ulaz u grad.⁴² Pripadnici 2. satnije 4. bojne pod zapovjedništvom Damira Tomljanovića – Gavrana utvrdili su položaj na brdu Djed i njegovoj okolici, nadirući ulaz u Kostajnicu sa sjeverne strane.⁴³ Postrojba 3. satnije na čelu sa zapovjednikom 3. satnije 2. bojne Željkom Hučićem te pripadnici 3. bojne sa zapovjednikom Nikolom Županićem držali su položaje na samom ulazu u grad iz pravca Dubice i Bosanske

³⁷ LUCIĆ, Josip, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. Zagreb: Znanje, 2011. 154; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 2.

³⁸ IMX-56070: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Dnevnik1 – 07.08.1991“. Zadnje pogledano 15. 1. 2022.

³⁹ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 28. 2. 2022. 7; IMX-56070: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Dnevnik 1 – 07.08.1991“. Zadnje pogledano 15. 1. 2022.

⁴⁰ IMX-56070: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Dnevnik1 – 07.08.1991“. Zadnje pogledano 15. 1. 2022.

⁴¹ IMX-56070: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Dnevnik1 – 07.08.1991“. Zadnje pogledano 15. 1. 2022.

⁴² LUCIĆ, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. 154.

⁴³ LUCIĆ, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. 155.

Kostajnice.⁴⁴ S druge strane, pripadnici 3. voda 3. satnije 2. bojne sa zapovjednikom voda Tomom Medvedom držali su istočnu stranu prema ranču i Šupljem kamenu.⁴⁵

Upravo je na položaju Šuplji kamen kod Hrvatske Kostajnice 8. kolovoza 1991. Gordan Lederer bilježio svoje nove slike rata prateći pripadnike 3. voda 3. satnije 2. bojne pod zapovjedništvom Tome Medveda koji su se našli okruženi neprijateljskim snagama.⁴⁶ Medveda i gardiste iz neprijateljskog okruženja uspješno su izvukli pripadnici 2. satnije 4. bojne pod vodstvom Damira Tomljanovića – Gavrana.⁴⁷ Uz potporu brigadnog topništva gađanjem iz minobacača neprijatelj je uspješno potisnut, a kao daljnja potpora pristigli su pripadnici 3. satnije 2. bojne zapovjednika Željka Hučića.⁴⁸ Lederer je tom prilikom snimio kadrove koji su naknadno postali temelj legendarnih snimaka poznatih pod nazivom „Banijska ratna praskozorja“.⁴⁹ Nakon toga su pripadnici 3. voda 3. satnije 2. bojne zapovjednika Tome Medveda ostali na položaju Šuplji kamen, a Gordan Lederer je sa pripadnicima 3. satnije 2. bojne pod vodstvom Željka Hučića krenuo s položaja Šuplji kamen prema Hrvatskoj Kostajnici.⁵⁰ Dok su se vozili od položaja Šuplji kamen prema Hrvatskoj Kostajnici Hučić je govorio o detaljima priprema i akcijama: „Mi smo specijalna policija garde. Obuka se proteže kroz duži vremenski rok jer nemamo vremena za obuku, obuku imamo na terenu tako reći.“⁵¹

Na pitanje Dražena Šimića u koliko akcija su bili do sada i na koji način doživljavaju rat, Hučić je odgovorio:

“Sve što se događalo do sad u Hrvatskoj, u većini sam učestvovao. Bilo me strah kada su prvi puta pucali na mene... čudno se čovjek osjeća, ali drugi put je već normalno... stvar navike. Jučer su pucali po nama, vojska, normalno čudo nas je spasilo ali nitko ništa. Čovjek sad živi s tom opasnošću i šta je za drugog čudo, nemoguće je za nas normalno.“⁵²

⁴⁴ LUCIĆ, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. 155.

⁴⁵ MARINIĆ, Borna. „Ostali su u njoj do samog kraja – „Tigrovi“ u obrani Hrvatske Kostajnice“. Zadnje pogledano 15. 9. 2021. <https://domovinskiirat.hr/2021/08/02/ostali-su-u-njoj-do-samog-kraja-tigrovi-u-obrani-hrvatske-kostajnice/>; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 2-3.

⁴⁶ LUCIĆ, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. 155-156; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 28. 2. 2022. 8.

⁴⁷ LUCIĆ, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. 155-156.

⁴⁸ LUCIĆ, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. 155-156; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 3.

⁴⁹ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 6.

⁵⁰ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18.8.2021. 3; B-711: Zagreb, arhiv HRT-a. „POSLJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“. Zadnje pogledano 19. 2. 2022.

⁵¹ B-711: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POSLJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“. Zadnje pogledano 19. 2. 2022.

⁵² B-711: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POSLJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“. Zadnje pogledano 19. 2. 2022.

Mjesto kroz koje su prolazili bilo je napušteno srpsko selo Rosulje. Šimić je od gardista želio detaljnije saznati trenutno stanje u selu s većinskim srpskim stanovništvom: „Opasno, normalno da je opasno. Pogledajte okolo u brdima su četnici... Mi smo ovdje već deset dana, nismo nikog dirali. Srbi nas pozdravljaju na cesti kad nas vide.“⁵³ Problema su imali s takozvanim „martićevcima“, pripadnicima milicije pod kontrolom načelnika krajiškog SUP-a Milana Martića iz Knina, koji su pripremali zasjede kako bi istjerali mještane okolnih sela iz svojih kuća. Ipak, nakon pruženoga otpora hrvatskih gardista, spomenuti „martićevci“ bez podrške JNA često su se povlačili. Na taj način opasnost za mještane okolnih sela svedena je na minimum.⁵⁴

U jednom takvom razgovoru Lederer je čuo za akciju koju su tijekom 3. kolovoza 1991. vodili pripadnici 1. satnije 4. bojne 1. brigade ZNG pod zapovjedništvom Vinka Paulića.⁵⁵ Naime, upravo tijekom 3. kolovoza i utvrđivanja obrambenih položaja oko željezničke stanice, gardist 1. satnije 4. bojne Vjekoslav Klobučar primijetio je kretanje neprijateljskih snaga na obližnjem brdu Čukur.⁵⁶ Nakon obilaska brda gardisti su naišli na napuštene položaje i rovove, iz kojih su se neprijateljske snage povukle prema obližnjim kućama. Dio pripadnika 1. satnije 4. bojne dobio je zapovijed o izviđanju brda Čukur s ciljem utvrđivanja stvarnoga stanja na tom području odakle su neprijateljske snage učestalo borbeno djelovale prema Hrvatskoj Kostajnici. Zapovjednik 1. satnije 4. bojne Vinko Paulić odredio je gardiste Ljubu Bajtu i Veselka Sesara kao zapovjednike vodova 1. satnije koje je planirao za novu akciju.⁵⁷ U akciji 5. kolovoza 1991. gardisti su krenuli s lijeve strane šume brda Čukur odakle su čuli ispaljivanja minobacača koji su djelovali u smjeru Hrvatske Kostajnice. Dolaskom u šumu gardisti su otkrili napušteni neprijateljski položaj odakle se pružao iznimno pogodan pregled na obrambene položaje hrvatskih snaga u gradu. Nakon daljnjeg izviđanja naišli su na neprijatelja koji se naoružan automatskim oružjem i mitraljezima kretao u smjeru vlastitih položaja. Pripadnici 1. brigade ZNG-a su se nakon toga odlučili na bojno djelovanje, prethodno uputivši poziv zatečenim neprijateljima na predaju. Kako je poziv za predajom odbačen, uslijedio je vatreni okršaj koji je završen brзом intervencijom pripadnika 1. satnije 4. bojne koji su uspjeli razbiti neprijateljsku skupinu. Nakon toga se skupina pripadnika 1. satnije vratila i povukla u

⁵³ B-711: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POS LJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“. Zadnje pogledano 19. 2. 2022.

⁵⁴ B-711: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POS LJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“. Zadnje pogledano 19. 2. 2022.

⁵⁵ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 3.

⁵⁶ GANČEV, Krasimir. „Ophodnja u suton“. *HRTi.hr*, 1997; 00:41-00:49 min.

⁵⁷ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 28. 2. 2022. 8.

smjeru Hrvatske Kostajnice.⁵⁸ Poslije izviđačke akcije u noći 5. kolovoza, uz pomoć srpskog lokalnog mještana na položaj 1. satnije 4. bojne u blizini benzinske postaje, prikrao se snajperist.⁵⁹ Nakon otkrivanja njegova položaja u borbi koja je uslijedila od djelovanja otkrivenoga snajperista poginuo je Ante Samarždija, pripadnik 1. satnije 4. bojne ZNG. Zbog njegove pogibije, novo izviđanje planirano za taj dan bilo je odgođeno.⁶⁰ Akcija je odgođena ovisno o zbivanjima na terenu.

U nastavak novih izviđanja pripadnika 1. brigade ZNG-a RH htio je osobno krenuti i Gordan Lederer, kako bi sa svojom kamerom zabilježio mali dio ratne stvarnosti i svakodnevnice hrvatskih vojnika u njihovom nastojanju za obranom područja Hrvatske Kostajnice.⁶¹ Nova akcija izviđanja područja strateški važnoga brda Čukur dogovorena je za 10. kolovoza 1991. godine.⁶² U nju su krenule grupe pripadnika 1. satnije 4. bojne pod zapovjedništvom Vinka Paulića i pripadnici 2. satnije 4. bojne pod zapovjedništvom Damira Tomljanovića – Gavrana. Svaka je brojala između 10 i 15 pripadnika.⁶³ Ujutro prije akcije Gordan Lederer je snimio pripreme jedne grupe za akciju snimivši i osobna razmišljanja pripadnika te grupe o postojećoj situaciji. „Mi smo prvi ušli i nismo se nikoga bojali. Mi smo znali da možemo poginuti, ali to je za Hrvatsku, to nije za nas privatno i mi smo spremni za sve.“⁶⁴, naglasio je Siniša Dvorski, zapovjednik voda 1. satnije 4. bojne ZNG-a. Dvorski je potom Ledereru i Šimiću objasnio na koji se način provodi pojedina akcija: „Dečki, kad mi idemo u akciju imamo dosta vatre sa sobom i moje naredenje se uvijek sluša. Znae kako radimo, prvo ide po komandi, po jedan-dva-tri, a-b-c i svatko zna svoje mjesto gdje da stoji dok se čeka na moju komandu. I onda kad idemo onda idemo...“⁶⁵

O pripremama za akcije izviđanja tih dana svjedočio je Šimić:

„Došli smo u Kostajnicu gdje smo već znali dečke, jer smo pet dana dolazili, ulazili i izlazili s autom. Imali smo taj dan neki Audi 100, „ala“ A6... ja sam uvijek vozio, Gogo nije imao vozačku... Jedno dva dana prije toga se dogodila, ne znam, nekakva informacija je došla kod nas da kapetan Dragan

⁵⁸ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 3; GANČEV, Krasimir. „Ophodnja u suton“. *HRTi.hr*, 1997; 01:54 – 02:59 min.

⁵⁹ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 28. 2. 2022. 8.

⁶⁰ LUCIĆ, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. 155. OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 28. 2. 2022. 8.

⁶¹ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 3.

⁶² OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 3.

⁶³ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021; 28. 2. 2022. 3, 8.

⁶⁴ B-711: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POS LJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“. Zadnje pogledano 29. 1. 2022.

⁶⁵ B-711: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POS LJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“. Zadnje pogledano 29. 1. 2022.

zna za nas i da nam nudi intervju, i da dođemo u Knin. I mi smo pristali. Međutim, hvala Bogu taj njihov navodni ministar za kulturu je bio u Londonu, a on je bio taj koji je trebao odobrit'. Oni bi nas sačekali u Bosanskoj Kostajnici, sproveli do Knina i kako oni kažu vratili bez da nam se išta dogodi. To se nije dogodilo. I onda smo taj dan rekli idemo s dvije kamere... ja sam ostao ispod Čukur brda kod zadnje kuće s trojicom dečki jer sam bio uvjeren da su to tri Ramba. Oni su imali prsluke, neke trake crvene, odrezane rukavice... znaš kak' je to izgledalo. I u biti cilj je bio pročešljat šumu i doći do ruba šume gdje je bilo mitraljesko gnijezdo koje je radilo „popodne“... i tu su Srbi znali doći od Čukura i pucat po Kostajnici, dolje ti je sve kao na dlanu... I uglavnom ja ću ostat' tu, a Gogač ide sa Gavranom i ekipom okolo pročešljat...“⁶⁶

„I oni su krenuli okolo, ali ima jedan element koji je užasno bitan! Davno su nas upozoravali kako smo mi jedini najduže odlazili u Krajinu s autom... nama su stalno govorili da nas prati KOS – Kontraobavještajna služba (dalje: KOS). Uvijek smo imali zagrebačke tablice kad smo ulazili i mi bi išli tim starim antičkim cestama po makadamu kroz srpska sela.“⁶⁷ „Mi smo imali naše stvari u hotelu Panonija u Sisku... Mislim, ne znam, ne vjeruješ, ja ne znam ni dan-danas jesu to bile neke podudarnosti ili je to uistinu bilo tako. Činjenica je da je kapetan Dragan čuo nekako za nas i mi smo se tjedan dana prije toga počeli potpisivati „Šime Držić“ i „Goran Kožarić“, čak nismo ekstremno ni promijenili ime. I onda ostaviš komad konca u torbi (nikad nismo tamo spavali, samo bi se ujutro pojavili), ujutro dođeš pogledaš u torbu konca nema, ovog tu kaj je visilo' tog isto nema.“⁶⁸

Nakon dolaska na početnu točku polaska i zadnjih dogovora, oko 14 sati 10. kolovoza 1991. grupe pripadnika 1. satnije 4. bojne i 2. satnije 4. bojne iz sastava 1. brigade ZNG „Tigrovi“ krenuli su sa istočne strane brda Čukur uskim šumskim putem s ciljem zaobilaženja neprijateljskih linija. Prilikom ulaska u šumu Lederer je išao za gardistima i snimao. Zbog važnosti očuvanja elementa iznenađenja, komunikacija između gardista kao i Lederera bila je svedena na minimum. Zbog nedovoljnoga poznavanja neprijateljskoga područja prilikom akcije izviđanja komunikacija se provodila davanjem znakova rukom.⁶⁹ Dolaskom u dubinu šume Lederer i gardisti su naišli na deblo izrezbareno sa simbolom četiri „C“. Radi prevencije mogućeg napada grupa gardista se po zapovijedi zapovjednika voda 1. satnije 4. bojne Veselka Sesara odvojila prema desnom boku šume gdje je naišla na pojilište stoke. Grupa gardista zapovjednika 1. satnije 4. bojne Vinka Paulića krenula je lijevim bokom šume. Lederer je u tim trenutcima snimao kadrove naizmjenice, vrlo vjerojatno imajući na umu kako se treba

⁶⁶ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 6-7.

⁶⁷ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 7, 9.

⁶⁸ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 9.

⁶⁹ „Ophodnja u suton“ (1997.), 3:00 – 4:35; 7:20 – 7:31 min; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 28. 2. 2022. 7.

pridržavati laganih pokreta radi izbjegavanja mogućnosti otkrivanja položaja grupe koju je pratio. Komunikacija se odvijala rukama kao što mu je pokazivao zapovjednik 2. satnije 4. bojne Damir Tomljanović – Gavran prilikom snimanja kadra Hrvatske Kostajnice s ruba šume. Upravo u snimanju kadrova napredovanja grupa hrvatskih branitelja prema Čukur brdu uočavala se hrabrost Lederera koji se u navedenu akciju uputio potpuno nenaoružan, noseći jedino svoju kameru. Tako je Ledererova kamera snimila kadrove napuštenih mitraljeskih gnijezda i tragove boravka neprijateljskih vojnika.⁷⁰ Krećući se dalje desnim bokom prema rubu šume zapovjednik Damir Tomljanović – Gavran i gardisti Josip Španec, Josip Vujnović – Joka začuli su pjevanje neprijateljskih vojnika u drvenoj kući. Odmah su dojavili zapovjednicima vodova 1. satnije 4. bojne Veselku Sesaru i Ljubi Bajti da ne idu s Ledererom na brisani prostor zbog opasnosti i mogućnosti neprijateljskoga djelovanja prema njima. Po zapovijedi zapovjednika voda 1. satnije 4. bojne Veselka Sesara, Lederer je ugasio kameru i krenuo prema lijevoj strani kako bi se našao s ostalim pripadnicima 1. satnije 4. bojne zapovjednika Vinka Paulića.⁷¹ Nakon prolaska pokraj drvene kuće, pripadnici 2. satnije 4. bojne spojili su se sa pripadnicima 1. satnije 4. bojne na cesti koja je vodila prema prvim kućama.⁷² Od toga trenutka obje grupe nalazile su se izvan šume i krenule su prema njenom rubu kako bi bili manje primjetni. Lederer je u tim pokretima zajedno s gardistima 1. satnije 4. bojne Muhamedom Kurtijem i Špejtjom Tačićem krenuo cestom gdje se nalazila prva barikada.⁷³ Zapovjednik 2. satnije 4. bojne Damir Tomljanović – Gavran u tom je trenutku primijetio da Lederer nedostaje i pitao je preko sredstva veze – „motorole“ gdje je snimatelj. Ubrzo je odgovoreno kako se Lederer zajedno s dvojicom gardista izdvojio iz grupe i krenuo naprijed prema kućama koje su se nalazile na području u kojemu se pretpostavljalo da se nalaze neprijateljske snage.⁷⁴ Za to vrijeme, Lederer se zajedno s dvojicom gardista udaljavao i snimajući kadrove barikada, kuće i gardiste koji su izviđali. U zasjedi je neprijatelj ostavio prazne kuće kao mamac te su Lederer i dvojica gardista ubrzo ostali primijećeni od strane neprijatelja.⁷⁵ Neprijateljske snage pripadnika srpske Teritorijalne obrane (dalje: TO) i dobrovoljaca su prije prilaženja Lederera i dvojice gardista zaposjeli vatrene položaje na području obližnjega seoskoga groblja. Upravo su s toga uzvišenja imali jasan pregled kretanja Lederera i hrvatskih vojnika. Naime, nakon prvotne razmjene vatre u blizini spomenutih kuća,

⁷⁰ „Ophodnja u suton“ (1997.), 9:24 – 10:18 min.

⁷¹ „Ophodnja u suton“ (1997.), 10:47 – 12:19 min.

⁷² „Ophodnja u suton“ (1997.), 12:47 – 12:56 min.

⁷³ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 4.

⁷⁴ „Ophodnja u suton“ (1997.), 14:00 – 14:29 min.

⁷⁵ „Ophodnja u suton“ (1997.), 15:18 – 15:31 min.

čini se kako gardisti koji su s Ledererom bili u povlačenju prema rubu šume u tom trenutku nisu očekivali djelovanje neprijateljskih snaga iz smjera groblja. Prateći kretanje Lederera i gardista, neprijateljski snajper je pričekao njihov dolazak na dio uz neposrednu blizinu šume. U pogodnom trenutku, snajperist je ispalio dva metka koja su pogodila Lederera u predjelu prsa. Neposredno nakon toga, prema području gdje se nalazio teško ranjeni Lederer i zatečeni gardisti ispaljena je i granata iz ručnoga bacača granata.⁷⁶ Našavši se pod vatrenim djelovanjem neprijatelja gardisti nisu uspjeli brzo izvući Lederera koji je od zadobivenih ozljeda ostao ležati na mjestu ranjavanja, dok su se oni povukli do ruba šume gdje ih je čekao zapovjednik Vinko Paulić. U cilju onemogućavanja daljnjeg aktivnog djelovanja neprijatelja prema mjestu Ledererova ranjavanja, preostali pripadnici grupe 1. i 2. satnije 4. bojne koji su se nalazili u šumi u očekivanju povratne informacije od zapovjednika grupe Vinka Paulića nisu otvarali vatru. Međutim, neprijatelj je iz smjera groblja i dalje nastavio s aktivnim djelovanjem iz minobacača pod čijom vatrom se veći dio gardista iz šume povukao prema obližnjem selu. Na području zaklona u šumi i u neposrednoj blizini Ledererova ranjavanja ostao je zapovjednik grupe Vinko Paulić. On je od dvojice gardista koji su bili s Ledererom u trenutku ranjavanja nastojao saznati njegovo stvarno stanje. Nakon uspostavljene komunikacije zapovjednika Paulića i gardista Kurtija, Tačića i upoznavanja sa situacijom, zapovjednik druge grupe Damir Tomljanović –Gavran brzo je organizirao pojačanje koje se uputilo prema mjestu stradavanja. U međuvremenu, do dolaska obećanoga pojačanja, zapovjednik grupe Paulić i gardisti Kurti i Tačić nastojali su osigurati područje Ledererova ranjavanja u cilju onemogućavanja prilaska tomu prostoru neprijateljskih vojnika. S tim ciljem u smjeru napuštenih kuća gdje su prethodno boravili ispalili su nekoliko granata iz ručnoga bacača.⁷⁷ Nakon nekog vremena u organizaciji Damira Tomljanovića – Gavrana iz smjera grada glavnom cestom u pomoć su došli pripadnici SJP Kutina – „Risovi“ sa borbenim oklopnim vozilima (BOV) i hitna pomoć. S njima u organizaciji pristigli su i pripadnici 3. satnije 2. bojne: gardist Vlado Božičević, zapovjednik voda Tomo Medved i zapovjednik satnije Željko Hučić.⁷⁸ Hrvatski gardisti albanskoga podrijetla zajedno s zapovjednikom Vinkom Paulićem predvodili su šesteročlanu ekipu koja se kretala prema mjestu Ledererova ranjavanja. Lederera su ubrzo nakon toga pronašli u ležećem položaju iscrpljenog od krvarenja s ranom od snajperskog metka, kao i nekoliko manjih rana

⁷⁶ „Ophodnja u suton“ (1997.), 17:18 – 17:48 min; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 4.

⁷⁷ „Ophodnja u suton“ (1997.), 17:48 – 19:03 min; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 4-5.

⁷⁸ „Ophodnja u suton“ (1997.), 18:58 – 19:25 min; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 5.

od krhotina minobacačkih granata.⁷⁹ Ledereru je odmah pružena neophodna pomoć te su mu previjene sve vidljive rane. U takvom stanju dočekan je dolazak hitne pomoći i njegov daljnji transport. U trenutku pristizanja hrvatskih pojačanja s BOV-om, vatreno djelovanje neprijateljske strane iz smjera groblja je prestalo.⁸⁰ Šesteročlana ekipa predvođena zapovjednikom Paulićem i zapovjednikom voda Tomom Medvedom stavila je Lederera u šatorsko krilo i odnijela ga prema kolima hitne pomoći.⁸¹ Ipak, Ledererovo brzo prebacivanje prekinuto je uslijed novih djelovanja neprijateljskih snaga u smjeru prema kojem se očekivao dolazak kola hitne pomoći.⁸² Ipak, poslije konačnoga prebacivanja u vozilo hitne pomoći, Lederer je ubrzo prevezen do prostorija Hrvatske pošte gdje se nalazio privremeni sanitet. Zbog gubitka veće količine krvi i nemogućnosti infuzije, Ledereru su dvojica gardista s odgovarajućom krvnom grupom dali krv na način da su ih s njim povezali direktnim putem venom na venu. Tom prilikom, Lederer je očito svjestan stanja u kojemu se našao razgovarao s okupljenim gardistima rekavši im: „Evo, dečki, prvi put sam se razdvojio od vas i dogodilo me.“⁸³ Za to vrijeme je zapovjednik 4. bojne 1. brigade ZNG-a, ujedno zapovjednik obrane Hrvatske Kostajnice, Drago Horvat kontaktirao sa zapovjedništvom u Zagrebu, tražeći da JNA omogući helikopter kojim bi se Lederer hitno prebacio do bolnice. Jednako tako, zatražio je od JNA da utječe na djelovanje snaga pobunjenih Srba i JNA oko Kostajnice kako bi se Ledererovo izvlačenje prema Zagrebu odvijalo u što bržem vremenskom roku.⁸⁴

Međutim, general JNA Andrija Rašeta nije odobrio navedenu molbu unatoč činjenici da je helikopter JNA svakoga dana imao redovite letove prema BiH.⁸⁵ Prema navodima Ledererova suradnika Šimića:

„Helikopter je bio spreman u šest popodne u Zagrebu, da poleti trebao je dozvolu od vojske generala JNA Andrije Rašete i ovaj nije dao... U biti se ispregovaralo, Vrdoljak i Lilić su ispregovarali, da mi vratimo to što se zauzelo gdje će se Srbi vratiti, a za uzvrat nam je nuđen oklopni transporter da ga vozi u Petrinju. Koji oklopni transporter? Gogo je imao jedan geler kod kičme i krvario je.“⁸⁶

⁷⁹ „Ophodnja u suton“ (1997.), 19:21 – 20:05 min; OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 5.

⁸⁰ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 5.

⁸¹ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 5.

⁸² OA: „Potpredsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved o Gordanu Ledereru“. REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO HRVATSKIH BRANITELJA. 1.

⁸³ OA: „Potpredsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved o Gordanu Ledereru“. REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO HRVATSKIH BRANITELJA. 1.

⁸⁴ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 5-6.

⁸⁵ „Ophodnja u suton“ (1997.), 20:05 – 20:18; 21:57 – 22:25 min.

⁸⁶ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 9.

Prema riječima Vinka Paulića Gordana se svo vrijeme borio za život, iako nije mogao micati rukama i nogama njegov pogled iskazivao je vapaj i želju za životom u iščekivanju sljedećih koraka.⁸⁷ U sam sumrak dana, oko 22 sata, odlučili su Gordana prebaciti u Zagreb sanitetskim vozilom uz pratnju policijskog auta preko Dubice i Jasenovca prema Zagrebu. O tim zadnjim trenucima govorio je Šimić prisjećajući se u suzama: „Ja sam tad bio lud kao šlapa, nemoćan, jadan kad ga vidim. Gogo je negdje oko Jasenovca preminuo, dovezli smo ga gore mrtvog gdje je bila teta Vlasta i stric Bucu, njegov tata. Tak da je taj dan bio odvratan.“⁸⁸

Fotografija 1. Ratni snimatelj HRT-a Gordan Lederer s pripadnicima 2. bojne na koti Šuplji kamen (Hrvatska Kostajnica, 1991.)⁸⁹

⁸⁷ „Ophodnja u suton“ (1997.), 22:35 – 22:55 min.

⁸⁸ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 9.

⁸⁹ OA: Slika 2. Ratni snimatelj HRT-a Gordan Lederer s pripadnicima 2. bojne na koti Šuplji kamen (Hrvatska Kostajnica, 1991.) – ustupljena iz privatne arhive PAULIĆ Vinka.

Fotografija 2. Tijek kretanja izviđačke akcije 10. 8. 1991. – prema svjedočenju pripadnika 2. satnije 4. bojne 1. brigade ZNG-a Josipa Vujnovića – Joke

2.5. Istina kroz Gordanovu kameru

Trenutak ispaljivanja smrtonosnoga snajperskoga hitca ostao je trajno zabilježen događaj na VHS snimci Ledererove kamere. Iako Ledererova kamera nije zabilježila identitet počinitelja, njegov identitet objelodanjen je sasvim slučajno u reportaži „Televizije Beograd“ (dalje: TV Beograd) novinara Vlade Mareša i Veljka Đurovića koja je objavljena u beogradskom Dnevniku dva dana nakon opisanih događaja.⁹⁰ Nedugo nakon prikazane reportaže, u redakciju HRT-a Sisak i Radija Sisak javili su se Siščani koji su potvrdili identitet ubojice. Prema njihovim iskazima radilo se o Milanu Zoriću, prijeratnom radniku „Autoprijevoza“ u Sisku.⁹¹ Nakon što je reportaža emitirana, tadašnja novinarka HRT-a Mirna Berend u noći je dobila poziv nepoznate ženske osobe:

⁹⁰ OA: Razgovor s PANDŽOM Ivicom (Orkanom) obavljen dana 21. 5. 2021. 4.

⁹¹ IMX-56072: Zagreb, arhiv HRT-a. „Dnevnik2 – 13.08.1991“. Zadnje pogledano 22. 1. 2022.

„Tražila je izričito mene jer me poznavala kao Siščanku, kao djevojku koja je u Sisku završila gimnaziju. Nazvala me i rekla: Ja sam žena čovjeka koji je ubio Gordana Lederera, prepoznala sam ga na slici. Ona je u Sisku, ja ti ne mogu reći točno gdje, ali znam da je to... cesta koja vodi do staroga grada, kuća je s desne strane. Njezino dvoje djece su bili možda dvije i četiri godine i spavali su. I ona je mene primila, ja sam rekla: „Gospođo, ja ću vas zaštititi na bilo koji način, ako vas treba evakuirati odavde.“ Razumjela sam, muž Srbin... on Srbin, ona Hrvatica, dvoje djece, ona se osjeća grozno i strašno, misli da će još netko prepoznati njega, da će doći u kuću, da će ubiti njezinu djecu ili nju. Daje mi vjenčanu sliku iz koje dere sebe i ostavlja samo svog muža... ali ja to nikad neću zaboravit, te nekakve detalje, to su nekakve slike koje ostanu... Objašnjava mi kako se on zove, kako su došli po njega u noći prijatelji Srbi, zaprijetili mu da će ubiti nju i djecu ako ne ode s njima... dali mu pušku u ruku i odveli na teren. Mi smo se potrudili da tu ženu, da ta žena ode iz ovog grada da ne bi slučajno netko poludio od naše strane u osveti prema Gordanu, prema tom ubojici i nju pronašao. Jer taj čovjek je živio u Sisku, nemoj me pitati kako se zvao ja se toga ne sjećam, niti sam njegovo ime izgovorila u reportaži koja je bila jedna od najčudnijih i mislim da su je ponovili jedno deset-dvadeset puta u programu za slobodu i svim programima. „Spektar“ se zvala emisija kada sam uzela sliku u ruku i rekla: „Ovo je ubojica Gordana Lederera.“... Tako ona me pozvala bojeći se da će netko drugi ga prepoznati, je l'. Doći u odmazdu k njoj, pobit' tu djecu i nju. Rat je, mislim ljudi nisu normalni i da to neću sigurno nikada zaboraviti.“⁹² Emisija „Spektar“ s naslovom „Ubojica Gordana Lederera“ emitirana je 13. kolovoza 1991., tri dana nakon smrti Gordana i u njoj je doista žena potvrdila identitet počinitelja. Međutim, u eter nije govorila žena ubojice već anonimna žena koja je na taj način željela zaštititi ženu i djecu koji su odvedeni na sigurno, a identitet žene koja razgovara s novinarkom Mirnom Berend nije otkriven. Ona govori da je ubojica muž kumčeta njene kćerke i da njena kćerka čuva njegovu djecu te da se on zove Milan Zorić koji je radio kao autolimar u autopoduzeću u Sisku. Milana Zorića je prema navodima anonimne žene prepoznala njegova kćer riječima: „To je moj tata.“⁹³

Iz navedenoga citata jasno je na koji je način novinarka HRT-a zapravo zaštitila nepoznatu žensku osobu koja je nakon reportaže TV Beograd odlučila progovoriti o događajima vezanima za Ledererovu smrt. Reportaža je emitirana ponovno 13. kolovoza 1991. u emisiji „Anatomija jedne smrti u povodu pogibije Gordana Lederera“ novinara Tomislava Jakića. Jakić je u emisiji citirao tekst brzojava suosjećanja Udruženja novinara Srbije kako je „iznesena spremnost novinara Srbije da se angažiraju kako bi bila objelodanjena puna istina o

⁹² OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 7.

⁹³ IMX-56072: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Ubojica Gordana Lederera - 13.08.1991“. Zadnje pogledano 21. 1. 2022.

okolnostima pod kojima je Lederer izgubio život.“⁹⁴ Nakon toga Jakić je ukazao na reportažu TV Beograd objavljenu neposredno nakon završetka središnjeg Dnevnika 12. kolovoza koju su pripremili prethodno spomenuti novinar Mareš i njegov snimatelj Đurović. U pokušaju dolaska do odgovora kako je nastradao snimatelj HRT-a Gordan Lederer, novinar Vlado Mareš je naveo niz besmislica. Tako ističe da su hrvatski gardisti i pripadnici MUP-a RH u okršaju s pripadnicima tzv. TO SAO Krajine pokušali zauzeti Čukur brdo, strateški važan dio na području Banovine, što u osnovi nije bilo točno jer je bilo riječi o akciji izviđanja terena što su potvrdile upravo Ledererove snimke od 10. kolovoza 1991. godine.⁹⁵ U predmetnoj reportaži na TV Beograd prikazan je intervju koji je vođen sa pobunjenim Srbinom iz Siska Milanom Zorićem, koji je i ispalio hitac koji je bio koban za Lederera. On je svoje namjerno usmjereno djelovanje prema Ledereru smatrao rezultatom toga:

„Oni su otvorili (hrvatski vojnici, op. a.) strahovitu vatru na četiri čovjeka koji su se pokušali probiti dolje u ovu šumicu... uzeo sam ponovno puškomitraljez da štitim svoje ljude i kad su se oni povlačili nazad čuo sam i dalje strahovito jaku pucnjavu iz te barikade iza ove kuće... tada sam uzeo ručni bacač, nanišanio sam, ispalio sam kumulativnu minu... čuo sam strahoviti jauk, bježanja, vikali su je*o majku srpsku... u tom trenutku je došao transporter... s pojačanjem tim negdje oko stotinjak ljudi...“⁹⁶

Spomenuti razgovor Zorića s novinarom TV Beograd donosi niz lažnih konstrukcija. O njima najbolje svjedoči kamera Gordana Lederera koja prikazuje praktičnu stvarnost čime jasno ukazuje na neistinitost tvrdnji koje je TV Beograd prikazala u cilju usmjerene demagogije vlastitih gledatelja. Prije svega snimci kamere nedvosmisleno ukazuju da se radilo o nekolicini gardista koji su izviđali teren. Na snimci se jasno mogu prebrojati gardisti i vidjeti da nema govora o stotinjak ljudi, već o dvije grupe koje su brojale od 10 do 15 pripadnika 1. brigade ZNG-a. Zorić u datom intervjuu govori „o strahovitoj vatri“ na četiri čovjeka i napadu iz smjera šume, što je u potpunosti oprečno s onime što je snimio Lederer. Naime, Ledererovi snimci u trenutcima prilaska prvim kućama prate oprezno kretanje jednoga gardiste u njegovu približavanju neprijateljskim položajima. Takav postupak sasvim sigurno nije bio popraćen žestokom paljbom koju je opisivao Zorić. Naposljetku Milan Zorić u reportaži TV Beograd tvrdi kako je upotrijebio puškomitraljez da bi omogućio povlačenje četvorice ljudi pod

⁹⁴ B-8935: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Anatomija jedne smrti u povodu pogibije Gordana Lederera - 13.08.1991“. Zadnje pogledano 21. 1. 2022.

⁹⁵ B-8935: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Anatomija jedne smrti u povodu pogibije Gordana Lederera - 13.08.1991“. Zadnje pogledano 21. 1. 2022.

⁹⁶ B-8935: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Anatomija jedne smrti u povodu pogibije Gordana Lederera - 13.08.1991“. Zadnje pogledano 21. 1. 2022.

strahovitom vatrom gardista. Na VHS snimci što je ostala sačuvana u Ledererovoj kameri zabilježen je trenutak kada su na njega ispaljeni pojedinačni hitci. Pojedinačnim snajperskim hitcima gađana je određena meta, odnosno sam Gordan Lederer čija je pogibija prekinula daljnje bilježenje živih slika bojišta Banovine.⁹⁷

Ledererova kamera ostala je uključena do posljednjeg trenutka i zabilježila je trenutke tišine pred ispaljivanje dodatnog metka usmjerenog prema Ledereru. Lederera su ubili, ali nisu izbrisali snimljene kadrove rata na bojišnici Hrvatske Kostajnice. Oni su ostali neizbrisivi trag zabilježen na snimkama Ledererove kamere kao jednoga od prepoznatljivih simbola Domovinskoga rata u Hrvatskoj.

2.6. Lažne tvrdnje i nepobitne činjenice

„Gordan je pao baš kao što je i živio, hrabro i s visokim osjećajem za svoju ljudsku i profesionalnu dužnost. Njegovo će časno ime ostati upisano u najsvjetlije stranice povijesti novinarstva u Republici Hrvatskoj.“⁹⁸ Ovim riječima voditeljice Elizabete Gojan oprostile su se kolege HRT-a u ulomku sućuti emitiranom 10. kolovoza 1991. godine. S Ledererom su se oprostili prosvjedujući protiv svih bezumlja rata počinjenih u trenucima primirja, koje neki nisu uočili. Javni prosvjed što su ga Ledererove kolege uputile svjetskoj javnosti bio je izraz nemoći pred agresivnim djelovanjem JNA i dijela pobunjenih hrvatskih Srba. Na konferenciji sisačkih novinara tajnik Kriznog štaba za Banovinu, Posavinu i Moslavinu Davor Crnojević rekao je kako postoje provokacije JNA od nenajavljenih prelijetanja helikoptera do stalne vožnje naoružanih vojnika, a kada treba pomoći tada ne postoje.⁹⁹ Spremi saznati sve o smrti kolege Gordana Lederera grupa novinara s Banovine organizirano je krenula u Hrvatsku Kostajnicu s ciljem detaljnijeg izvještaja s toga područja. Ubrzo je uslijedila reakcija komande 5. vojne oblasti JNA u čijem je priopćenju 11. kolovoza 1991. stajalo kako najoštrije prosvjeduju zbog „tendencioznog i krajnje zlonamjernog informiranja javnosti o pogibiji snimatelja Gordana Lederera u emisijama Hrvatskog radija i televizije.“¹⁰⁰ Prema njima:

⁹⁷ B-8935: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Anatomija jedne smrti u povodu pogibije Gordana Lederera - 13.08.1991“. Zadnje pogledano 21. 1. 2022.

⁹⁸ IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. „ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

⁹⁹ IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. „ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹⁰⁰ IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. „ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

„U televizijskim i radio emisijama uporno se ponavlja neistina da je JNA, odnosno general potpukovnik Andrija Rašeta, odbio odobriti vojni helikopter za prijevoz teško ranjenog snimatelja u Zagreb. Istina je međutim drukčija i dobro je poznata TV pulu HTV-a u Sisku. Od zamjenika komandanta 5. vojne oblasti general potpukovnika Andrije Rašete zatraženo je da se ranjenik vojnim helikopterom prebaci u Zagreb. No, u razgovoru je konstatirano da vojni helikopter na tom kriznom području, u ostalom kao ni helikopter MUP-a Hrvatske nije imao oznake Crvenog križa, te je svaki let bilo kojeg ne označenog helikoptera bio iznimno rizičan i opasan. Stoga je sugerirano da se prijevoz obavi drugim sredstvima, a general Rašeta ponudio je sanitetsko ili terensko motorno vozilo te oklopni transporter. Zbog borbenih aktivnosti na području Hrastovice i Budičine to se nažalost nije moglo realizirati.“¹⁰¹

U priopćenju se ponovno ističe ogorčenje zbog, kako se navodi: „Saznavši za pogibiju Gordana Ledera putem informativnih radio i TV emisija izražavamo naše duboko žaljenje zbog još jedne apsurdne žrtve u primirju do kojeg se mukotrpno stiglo.“¹⁰² U priopćenju se zatim ponovo ističe ogorčenje zbog: „svjesnog i zlonamjernog izvrtnja činjenica i bezočnosti ataka na ličnost i moralni integritet generala Rašete koji se... maksimalno zalaže za to da se svi nesporazumi i sukobi riješe demokratskim i mirnim putem bez ugrožavanja bilo čijih ljudskih života i nepotrebnih žrtava.“¹⁰³

Tom priopćenju komande 5. vojne oblasti HRT je dodao činjenice koje komanda 5. vojne oblasti neće shvatiti kao zlonamjerne i tendenciozne: „Gordan Lederer teško je ranjen jučer oko 17 sati i 40 minuta u Hrvatskoj Kostajnici, a uspjelo ga se dopremiti u Zagreb tek noćas trideset minuta poslije ponoći... kada je ustanovljeno da je preminuo. Radilo se o udaljenosti od oko 90 kilometara i prema našim saznanjima Gordan je još oko 22 sata i 30 minuta bio živ.“¹⁰⁴

Sukladno navedenom, jasno je kako su predstavnici 5. vojne oblasti JNA iznijeli lažne tvrdnje kojima su pokušali odbaciti odgovornost za odbijanje pružanja pomoći teško ranjenom Ledereru. Činjenica je da vojni helikopter JNA nije poletio, dok policijski helikopter MUP-a RH nije imao dozvolu JNA za polijetanje. Peta vojna oblast JNA je tvrdila da vojni helikopter nije imao oznake Crvenog križa, što su navodili kao uvjet sigurnoga prijevoza ranjenika. Pritom je JNA zanemarila činjenicu da su vojni helikopteri s oznakama Crvenog križa umjesto

¹⁰¹ IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. “ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹⁰² IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. “ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹⁰³ IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. “ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹⁰⁴ IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. “ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

ranjenika prevozili oružje u područje koje se nalazilo pod kontrolom srpskih pobunjenika i JNA.

U rujnu 1992. bivši načelnik KOS-a u 5. vojnoj oblasti, pukovnik Boško Kelečević, je za tjedne novine „Nedjeljna Dalmacija“ izjavio: „Naredio sam likvidaciju Gordana Lederera“. Kelečević je pune dvije godine bio pomoćnik načelnika Štaba 5. vojne oblasti za poslove bezbednosti, odnosno načelnik KOS-a za Sloveniju i zapadni dio Hrvatske. Aktivno je sudjelovao u organiziranju grupe „Labrador“ i njezinom infiltriranju u strukture hrvatskih organa vlasti i uprave, te sprečavanju naoružavanja Hrvatske nakon što je JNA ukrala oružje TO Hrvatske. Kelečević je s novinarom „Nedjeljne Dalmacije“ Krešimirom Melerom u intervjuu objavljenom 9. rujna 1992. razgovarao o počecima djelovanja KOS-a prije prvih slobodnih izbora u Hrvatskoj i njegovoj operativnoj strukturi početkom Domovinskoga rata.¹⁰⁵ Shodno tome, Kelečević je naglasio kako je u operativnoj strukturi JNA početkom rata došlo do promjena. Zamjenik komandanta vojne oblasti za operativne poslove bio je načelnik KOS-a. Tu je dužnost 1991. u užem opsegu obnašao Andrija Rašeta, koji je bio zadužen za administrativne poslove i za kontakte s predstavnicima hrvatske strane.¹⁰⁶ U vezi s time spominjala se i Rašetina krivica za smrt snimatelja Lederera, o čemu je Kelečević izjavio:

„To me čudi, jer je hrvatska strana tražila helikopter, a zna se da je komandant RV¹⁰⁷ i PVO¹⁰⁸ bio Ljubomir Bajić. Uz njega, dozvolu za let mogao je izdati samo Branko Šovagović. Rašeta je, koliko znam, inzistirao na pomoći novinaru, ali je Bajić to odbio. Nije ni čudno, jer je naša služba i pripremila taj atentat. Četnici su bili obaviješteni od naše službe da on ide na taj teren. Postojao je plan njegove likvidacije, kao i likvidacije još nekoliko novinara. Iako s Rašetom nisam bio u dobrim odnosima, za ovo ga ne treba kriviti. Izravni nalogodavci smo ja i jedna osoba koja je još uvijek u Zagrebu.“¹⁰⁹

Javnim priznanjem krivice o likvidaciji Gordana Lederera od strane Boška Kelečevića potvrđene su ranije navedene tvrdnje Dražena Šimića o prisluškivanju i praćenju KOS-a za vrijeme terenskih snimanja u SAO Krajini i RH.

¹⁰⁵ MELER, Krešimir. „Naredio sam likvidaciju Gordana Lederera“. *Nedjeljna Dalmacija* (Split), 9.9.1992., 32.

¹⁰⁶ MELER, Krešimir. „Naredio sam likvidaciju Gordana Lederera“. *Nedjeljna Dalmacija* (Split), 9.9.1992., 33.

¹⁰⁷ RV – ratno vazduhoplovstvo.

¹⁰⁸ PVO – protivvazdušna odbrana.

¹⁰⁹ MELER, Krešimir. „Naredio sam likvidaciju Gordana Lederera“. *Nedjeljna Dalmacija* (Split), 9.9.1992., 33.

2.7. Medijska slika pogibije kroz različitu prizmu

Nedugo nakon pogibije Gordana Lederera skupina domaćih i stranih novinara krenula je prema Hrvatskoj Kostajnici u potrazi za svjedocima kako bi saznala istinu o okolnostima njegova stradavanja. O okolnostima pogibije Lederera u izvještaju za HRT u Hrvatskoj Kostajnici govorio je zapovjednik obrane Hrvatske Kostajnice i 4. bojne 1. brigade ZNG-a Drago Horvat:

„Oko 18 sati počeli su nas tući sa obližnjeg brda Čukur minobacačima. Nakon toga, budući da su nas tukli vrlo blizu, sam odredio izviđače da vide tko to tuče i koje su snage da bi mogli uzvratiti... Tom prilikom im se pridružio jedan novinar na svoju odgovornost i kada su stigli blizu brda Čukur novinar je dobio prostrijelnu ranu snajpera... Nakon toga, kad sam dobio vijest, ja sam poslao pojačanje. Međutim, već su počeli tući bliže minobacačima i novinar je zadobio rane od jedne mine koja je u neposrednoj blizini njega pala... Tog trenutka započeo je kontranapad da bi se zaštitilo tog novinara, odnosno da bi mu se pružila medicinska pomoć...“¹¹⁰

U nastavku izvještaja novinar HRT-a Denis Latin upitao je zapovjednika ZNG-a Dragu Horvata: „Postoje indicije da su teroristi čekali i znali tko je Gordan Lederer jer su ga gađali snajperom. Jer nitko drugi nije ranjen osim Gordana?“¹¹¹ Horvat je odgovorio da su to indicije i da se sa sigurnošću ne može reći da je Lederer bio meta napada, jer je minobacački napad krenuo ranije. Međutim, Horvat nije odbacio mogućnost da su tom prilikom htjeli ubiti Lederera: „od svih gardista svi su izgledali jednako... jedino je novinar izgledao malo drugačije, pa su njega vjerojatno izabrali za metu.“¹¹²

U liječničkoj ekipi koja je Gordana povukla s položaja i prevezla do Zagreba bili su primarijus doktor Slobodan Dešković, doktorica Blaženka Hofman, medicinska sestra Ana Saboj i medicinski tehničar Franjo Bitko. Doktorica Blaženka Hofman je za HRT izjavila sljedeće:

„Mi smo pozvani u pola sedam na položaj na kojem je gospodin Lederer stradao i još je čak i trajala pucnjava, tako da su borci Zbora narodne garde imali dosta muke da ga izvuku s tog terena. U času primitka u hitnu pomoć on je već bio izrazito iskrvaren i blijed, još nešto prisvjestan. Tako da je u kolima hitne pomoći dobio prvu nadoknadu tekućine, a pri dolasku u naš privremeni stacionar u

¹¹⁰ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹¹¹ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹¹² B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

Kostajnici nastavljena je reanimacija uobičajena u tim slučajevima... I nakon toga je gospodin primarijus Dešković izvršio reviziju povreda koje je on zadobio.¹¹³

Primarijus Slobodan Dešković istaknuo je kako je dolazak helikoptera mogao povećati Ledererove šanse za preživljavanjem. Cestovni transport oklopnim transporterom ponuđenim između 21 i 22 sata u ratnim okolnostima nije dolazio u obzir. Zbog spore brzine kretanja svaki bi kilometar bio opasan za ranjenog, a zbog ratnih prilika bolnica u Sisku nije bila podobna za prijem.¹¹⁴ Prilikom saniranja povreda Ledereru su krv intravenozno davali pripadnici ZNG-a. Jedan od davatelja krvi bio je i pripadnik ZNG-a Ivo Kainić. On je u kameru HRT-a izjavio: „Drugi su dolazili, ali već nije bilo... potrebe više toliko... Poznao sam ga, tu je bio skoro pet dana... Zajedno smo tuda šetali, snimali, išli u akcije.“¹¹⁵

Gordana Lederera prisjetila se i novinarka HRT-a Branka Bilić. Ona je za dnevne novine „Vjesnik“ 12. kolovoza 1991. napisala kratak članak. U članku je opisala posljednje trenutke s Ledererom u Hrvatskoj Kostajnici i cjelokupnu situaciju u redakciji HRT-a Sisak nakon njegova ranjavanja:

„Hrvatska Kostajnica 9. kolovoza 1991. godine. Vraćaju se izbjeglice. Zbirna imenica na koju smo se privikli kao i, uostalom na smrt. Tračak nade. Novinari su tu, i naša ekipa, HTV. Sjedimo u neuglednoj seoskoj gostionici, jedinjoj koja radi dvadesetak kilometara prije Kostajnice, u Hrvatskoj Dubici. Podne, vrućina, čekamo najavljenju kolonu. Satima... Naglo se zaustavlja auto. To su naši Lederer i Šimić. Sjedaju za drugi stol. Što su sad opet smislili, pitam svog snimatelja. Pretpostavljam da će biti atraktivnih kadrova za naše ratne izvještaje. Šimić se neprestano diže, odlazi, dolazi... Nešto njuše, kažem ponovno snimatelju. Sjedim sa strane i gledam Gordana Lederera. Nešto bilježi. Razmišljam vjerojatno priprema nešto novo za snimanje. Za trenutak se postidim. Pa nas ovdje zanima samo što bolja slika, što bolji tekst. A stvarnost je mnogo gora. Najednom se dižu, pozdravljaju. Nestaju tako brzo, da ni ne primjećujem u kojem pravcu. Slijedeće večer, 10. kolovoza u našu improviziranu redakciju u Sisku stižu uobičajene večernje vijesti. Kako to znamo reći – „sporadična pucnjava“. Netko rutinski najavljuje, stiže još jedna vijest. Zatečeni smo. U Hrvatskoj Kostajnici ranjen Lederer. Počinje grozničavo telefoniranje Hrvatska Kostajnica, Zagreb, Televizija u Zagrebu, MUP, vojska, pa opet Hrvatska Kostajnica... Javljaju, potreban je helikopter. Nazivamo, tražimo, molimo. To isto rade u Zagrebu. Sjedimo satima uz telefon. Helikopter ne daju. Pokvaren, nema ga, mrak je, opasno... Napokon nova vijest – bolnička kola prevoze Gordana Lederera. Izgubljeni su sati. Nakon pet sati čekanja – ponovno vijest – stigao je u bolnicu „Rebro“. Odahnuli smo nakratko. Denis Latin dolazi na

¹¹³ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹¹⁴ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹¹⁵ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

vrata – blijed. Cvitković čudno drži slušalicu. Neki glas mi govori: izgubili smo ga. U tom trenutku shvaćam da sam ga posljednja od nas vidjela na ovom ratištu. Živog. U toj istoj Hrvatskoj Kostajnici.“¹¹⁶

Gordana Lederera kao profesionalnog snimatelja nisu zaboravile i druge televizijske kuće na prostoru bivše Jugoslavije. „Televizija Sarajevo“ (dalje: TV Sarajevo) je između ostalog izvijestila kako: „... je bezumlje naših kobnih sukobljenosti uzelo žrtvu koja će se pamti.“¹¹⁷ U spomenutom izvještaju naglašeno je i kako: „ovaj tragičan događaj postavlja pitanje pojedincima što mogu učiniti kako bi se očuvao mir... kao neizbježna pretpostavka za sve vidove materijalnog humanog napretka.“¹¹⁸

Po pitanju primirja neprecizni odgovori pristizali su od člana Državne komisije za kontrolu prekida vatre u Hrvatskoj Irfana Ajanovića, ujedno i potpredsjednika skupštine SFRJ. Ajanović je na press konferenciji agencije Tanjug u Međunarodnom press centru u Beogradu 11. kolovoza 1991. izjavio da se odluka o prekidu vatre uglavnom poštuje, istovremeno optužujući Vladu Hrvatske za osporavanje mirovnoga plana.¹¹⁹ Na postavljeno pitanje prisutnih novinara u kojem kontekstu bi trebalo shvatiti ubojstvo Lederera u Hrvatskoj Kostajnici ako se prekid vatre poštuje i ako u zadnjih pet dana od sporazuma o prekidu vatre nije bilo žrtava, Ajanović je odgovorio da je Lederer bio žrtva puškaranja manjih neformalnih grupa.¹²⁰

¹¹⁶ BILIĆ, Branka. „Još jedna smrt na Baniji“. *Vjesnik* (Zagreb), 12. 8. 1991., 2.

¹¹⁷ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹¹⁸ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹¹⁹ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

¹²⁰ B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“. Zadnje pogledano 20. 1. 2022.

3. POSLJEDNJI ISPRAĆAJ

Primjedbe pojedinih gledatelja kako televizija ne prikazuje stvarno ratno stanje sve se više sukobljavalo sa svakodnevnim stanjem u kojemu su novinari i liječnici bili sve učestalije mete agresora. Shodno tome, 12. kolovoza 1991. na komemoraciji za Gordana Lederera u prostorijama HRT-a predsjednik Hrvatskog novinarskog društva (dalje: HND) Ante Gavranović i članica HND-a Daša Bradičić pred okupljenima su izjavili:

„Pucanj u kameru Gordana Lederera smatramo na određen način zapravo pucnjem u istinu jer je televizijska kamera u tom pogledu sigurno najubojitije oružje... nekome je očito stalo da ta istina ne prodire u javnost, posebno onu međunarodnu. Gordan Lederer ubijen je zato što je svjedočio dvije najvrijednije stvari na ovome svijetu – istinu i pravdu. Ostavio je sebe kao oporuku, otkrio istinu i ostavio svjedočanstvo stvarnije i vjerodostojnije od svake riječi od svega što će se jednom kada ovaj užas prođe... napisati ili snimiti.“¹²¹

Na posljednjem ispraćaju Gordana Lederera 13. kolovoza 1991. na zagrebačkom Mirogoju uz obitelj i daljnje poznanike prisustvovalo je više tisuća ljudi. Na oproštajnom govoru između ostalih govorio je direktor HRT-a Antun Vrdoljak koji je naglasio:

„Je li moguće da nam ubijaju djecu... je li moguće gospodine generale da ste nam uskratili letjelicu koju smo sami sto puta platili, da ste nam uskratili taj kratki njen let koji je Gordana Lederera vodio u život, a ne u smrt... hoću da se zna, Gordan Lederer je ubijen u svojim trapericama a ne u uniformi. Ne s puškom u ruci već s kamerom na ramenu, to svijet mora znati.“¹²²

¹²¹ IMX-56072: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Komemoracija Gordanu Ledereru u prostorijama HRT-a – 12.08.1991“. Zadnje pogledano 22. 1. 2022.

¹²² IMX-56072: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POGREB GORDANA LEDERERA I RETROSPEKTIVNA SNIMKA – 13.08.1991“. Zadnje pogledano 22. 1. 2022.

4. OTVORENA RAZMIŠLJANJA I IMPRESIJE

4.1. Pacifist u trapericama s kamerom u ruci

Nekoliko dana nakon pogreba roditelji Gordana Lederera primili su u obiteljskom domu novinara HRT-a Mladena Trnskog. U njihovom stanu televizijska ekipa napravila je reportažu „In memoriam – Gordan Lederer“. U kameru snimateljske ekipe HRT-a otac Gordana Lederera Prvislav Lederer rekao je da su za smrt njegova sina odgovorni nečasni ljudi. Između ostaloga je naglasio:

„To su ljudi sa mračnim idejama i sa mračnim pobudama... to su neki povampireni ljudi, neke individue koje ja više ne mogu prepoznati. Mislim da u ovome Rašeti prepoznajem jednoga od tih vampira koji je mog sina ubio...“¹²³

Na apel za pomoć u obliku vojnog helikoptera jedini odgovor generala JNA Andrije Rašete prema riječima Prvislava Lederera bio je slijedeći: „Šta vi hoćete rekao je Rašeta, šta vi hoćete, kakvu pomoć da vam mi damo... To je rekao Vrdoljaku doslovce, tako mi je barem on rekao.“¹²⁴

Svojim profesionalnim radom Lederer je nastojao nepristrano informirati svijet kako bi se vidjela stvarna slika rata u Hrvatskoj. U daljnjem razgovoru s Trnskim Gordanova majka Vlasta Lederer istaknula je jedan od razgovora sa sinom, neposredno prije odlaska na teren:

„Mama, ja sam bio u Kurdistanu, ali taj rat je mila majka spram onoga što se ovdje događa, to je prljav, gnjusnan rat. Ja sam mu rekla: Sine, ranit će te, ubit će te netko... nemoj se izlagati opasnosti. Reko: Čuj mama, ja sam profesionalac, to je moj posao. Ja ili ga moram raditi onako najbolje što mogu ili ga neću raditi uopće.“¹²⁵

Vlasta Lederer smatrala je da je ovaj razgovor najbolji odgovor na pitanje zašto je Lederer poginuo. Pri tome je naglasila da je Lederer planirano ubijen iako nije bio nikakav borac već:

¹²³ IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“. Zadnje pogledano 28. 1. 2022.

¹²⁴ IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“. Zadnje pogledano 28. 1. 2022.

¹²⁵ IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“. Zadnje pogledano 28. 1. 2022.

„... da je dečko umro pošteno, profesionalno radeći svoj posao. Kao što ja trideset godina spašavam ljudske živote ne znajući za ime, prezime, nacionalnost, porijeklo... Za mene je to jedna beskrajna nepravda, jer je promašen moj život, profesionalni život... da bi se meni u životu dogodilo da je meni sin nedostupan... Meni je potpuno jasno bilo da se radi o vrlo kratkom vremenu jer je za nas vrijeme vrlo važan faktor... Da smo mi od pola devet navečer do pola jedan u noći čekali... a da bi jedan general iz fotelje rekao: Ne, šta vi hoćete!“¹²⁶

U vezi odbijene molbe pomoći u obliku vojnog helikoptera nadodala je i zaključila:

„Ja sam se prije četrnaest dana vratila s ljetovanja i nadohvat ruke mi je bio helikopter s Crvenim križem... I da su u to isto vrijeme kasnije po obavijesti jednog čovjeka... letjela tri helikoptera u smjeru Vrgin Mosta. Dakle ja pitam tog generala pa gdje mu je savjest, gdje mu je moral i da li je njegova zakletva ako je nekad polažu a mislim da nešto polažu, ubij! Znae to je moje iskreno pitanje iz dna svoga srca. I pitam ga da li bi takvu smrtnu presudu iz fotelje dosudio svom djetetu.“¹²⁷

O Gordanu Ledereru nakon njegove pogibije izvjestio je i novinar britanskog Sky Newsa Matt Damon koji je u dokumentarnoj emisiji „Jedan dan s ratnim izvjestiteljem“ došao izvještavati o ratnim sukobima u Hrvatskoj. Nakon snimanja ratnog stanja u Vinkovcima, gdje je svjedočio o padu vojarne u ruke JNA i srpskih pobunjenika, Damon se zaputio u Zagreb kako bi pripremio prilog iz Vinkovaca i posjetio obitelj Lederer. Za HRT iznio je vlastiti utisak o Ledereru i njegovoj pogibiji:

„Pokušavao je pokazati što god je mogao. Izložio se opasnosti vjerujući da zapravo neće umrijeti, jer on i nije bio dovoljno važan da ga ubiju.“¹²⁸, smatra Damon i nadodaje: „A šok njegovoj obitelji i meni jest da je ipak, čini se, bio dovoljno važan da ga ubiju. Bilo je savršeno jasno da ga je netko gledao, da je u njega ciljao. Prvo je povukao obarač, a onda ispalio minobacačku minu, da bi završio posao... Jer bilo je jasno da je nastojao snimiti nešto kvalitetno... Želio je iskoristiti moć kamere da bi na prihvatljiv način to prikazao.“¹²⁹

Na kraju intervjua u kameru HRT-a Damon je zaključio:

¹²⁶ IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“. Zadnje pogledano 28. 1. 2022.

¹²⁷ IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“. Zadnje pogledano 28. 1. 2022.

¹²⁸ B-9158: Zagreb, Arhiv HRT-a. „ŽIVOT RATNOG IZVJESTITELJA - JEDAN DAN - 18.09.1991“. Zadnje pogledano 29. 1. 2022.

¹²⁹ B-9158: Zagreb, Arhiv HRT-a. „ŽIVOT RATNOG IZVJESTITELJA - JEDAN DAN - 18.09.1991“. Zadnje pogledano 29. 1. 2022.

„Mislim da je bio jedan od najboljih hrvatskih snimatelja. Zato sam i pokušao shvatiti je li i to bio razlog zašto je baš on odabran kao meta. Njegove su slike pokazivale više nego slike nekih drugih snimatelja. Posjetio sam Ledererove jer mislim da je Gordan na neki način htio raditi ono što ja sada radim, ali on je bio rukovođen drugim osjećajem. Samo je htio pokazati ono što se događa... Zašto bi novinari u ovoj situaciji bili neprijatelji? I ja pokušavam shvatiti zašto su oni neprijatelji, jer u ovom kratkom ratu u Hrvatskoj poginulo je novinara koliko u cijelom Vijetnamskom ratu... Iz nekog razloga informacije i istina vide se kao jedno od najopasnijih oružja, no naš je posao da pokažemo ono što možemo vidjeti.“¹³⁰

4.2. Simbol novinarstva u Hrvatskoj

„Bio je s nama na prvoj crti, „naoružan“ samo kamerom... zahvaljujući njemu i drugim snimateljima koji su se izložili opasnosti kako bi prenijeli istinu o Domovinskom ratu, cijeli svijet je mogao vidjeti kakve muke je proživljavao hrvatski narod za vrijeme velikosrpske agresije.“¹³¹ Riječi današnjeg potpredsjednika Vlade RH i ministra branitelja Tome Medveda najbolje se nadovezuju na pitanje ratnog novinara Matta Damona zašto su novinari bili mete u ratu. Ratni izvjestitelji su davali izniman doprinos kako bi slike rata otišle u svijet:

„Iako smo svakodnevno na bojištu bili suočeni sa smrću, ginuli su naši ratni prijatelji, a i sami smo bili svjesni velike izloženosti, njegova smrt sve nas je posebno pogodila... Sjećanje na njega budi snažne emocije, napose kod nas koji smo s njim proveli i posljednje sate njegovog života. Gordan je bio domoljub koji je kamerom trajno bilježio i svijetu prenosio istinu o ratnim stradavanjima i agresiji na Hrvatsku. Iza sebe je ostavio brojne videozapise o prvim danima rata, a njegove snimke i danas svjedoče o našoj herojskoj obrani od velikosrpskog agresora.“¹³²

Vinko Paulić je istaknuo da su snimatelji kao Lederer dali sve od sebe kako bi široj populaciji jasno prenijeli praktično stanje na ratištu iz čega je bilo moguće zaključiti tko je zaista bio agresor u ratu.¹³³ Srpski agresor je u ratu protiv hrvatskih snaga koristio teško naoružanje o čemu svjedoči Paulić: „Naše najteže naoružanje tada u Hrvatskoj Kostajnici bili

¹³⁰ B-9158: Zagreb, Arhiv HRT-a. „ŽIVOT RATNOG IZVJESTITELJA - JEDAN DAN - 18.09.1991“. Zadnje pogledano 29. 1. 2022.

¹³¹ OA: „Potpredsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved o Gordanu Ledereru“. REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO HRVATSKIH BRANITELJA. 1.

¹³² OA: „Potpredsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved o Gordanu Ledereru“. REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO HRVATSKIH BRANITELJA. 1-2.

¹³³ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 6.

su ručni bacači i jedan minobacač 82 milimetara. Dok su oni preko u Bosni imali i tenkove, imali su topništvo, minobacače, imali su avione, helikoptere... imali su sve (JNA op. a.).¹³⁴

Vodstvo RH na čelu s predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom je bilo svjesno koliko je važno da međunarodna javnost vidi stvarnu sliku rata u Hrvatskoj. Jednako tako, za RH je bilo izuzetno važno da do međunarodne javnosti dospije jasna slika žrtve koju su njeni stanovnici, vojska i policija podnijeli za neovisnost domovine.¹³⁵ Upravo zbog toga Ledererova posljednja snimka u Hrvatskoj Kostajnici poznata pod nazivom „Banijska ratna praskozorja“ predstavlja neprocjenjiv materijalni dokaz povijesti Domovinskoga rata. Zbog svega toga doprinosa, Lederer je postao simbolom ratnog novinarstva u Hrvatskoj.¹³⁶

4.3. „Nikad ni jedno oko nije 'ljepše' snimilo rat“

„Miran, staložen, tih, zgodan, visok, zanimljiv, malo onako umjetnički introvertan recimo to tako... on je uvijek šutio. Jedan staložen, drag, zanimljiv dečko.“¹³⁷ Ovim riječima je Mirna Berend opisala Gordana Lederera s kojim je radila na HRT-u nedugo prije početka rata u Hrvatskoj:

„Gordan Lederer je generacijski blizak meni, ako se ne varam nešto malo stariji od mene... talentirani kameraman s kojim sam radila. Kad ti je netko generacijski bliži imate zajedničke teme, prijatelje, druge ljude onda je ta suradnja puno bolja, lijepo, profesionalno, ugodno, super, sjajno. S Gordanom je bilo lako raditi zbog svega što sam sada navela jer je njegov karakter bio staložen, tih, miran, povučen iza kamere. Takav je bio, životno je bio iza kamere... jako je malo snimaka gdje je on...“¹³⁸

Mirna Berend je istaknula kako je zajedno s Ledererom i Šimićem ostala zatečena pojavom ratne situacije početkom 1991.: „To je sigurno najbolja definicija. Dakle, nitko od nas nije bio huškački nastrojen, niti itko od nas koji smo rasli u Jugoslaviji, nemojmo to zaboraviti mi smo generacija Jugoslavije, Tita, komunizma. Mi nismo mrzili nikoga druge nacionalnosti, mi u kući (ja govorim u svojoj) nismo učili tko je Hrvat, Srbin, pa s kime ćemo se družiti, a s kime nećemo. Ja se toga doista ne sjećam ni generacijski, pa to što uopće nikad nisam pitala jesi ti Hrvat, jesi ti Srbin, to je uopće meni bilo suludo. On je svjedočio, on je bio svjedok jednog vremena, kamera je neumitna, kamera

¹³⁴ OA: Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021. 6.

¹³⁵ OA: „Potpredsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved o Gordanu Ledereru“. REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO HRVATSKIH BRANITELJA. 2.

¹³⁶ OA: Razgovor s PANDŽOM Ivicom (Orkan) obavljen dana 21. 5. 2021. 6.

¹³⁷ OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 2

¹³⁸ OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 2.

sve bilježi, kamera ne ostavlja stvari nezabilježene. On je bio čovjek s kamerom koji je na taj način snimajući svoje reportaže, bivajući s tim dečkima svjedočio jednoj situaciji koja nas je potpuno zatekla... To je bilo nešto što smo mislili da će se nekako izgubiti, da neće prerasti u takvo krvoproliće.“¹³⁹ Opisala je ratno iskustvo kao nadnaravno jer čovjek nije pripremljen ni na koji način izvještavati o ratnim prilikama u svojoj domovini, iz svoga grada gledajući slike stradanja ljudi s kojima si donedavno živio i radio.¹⁴⁰

Berend je naglasila da ima jedna stvar oko koje se ona i Lederer nisu slagali:

„... to je da je direktno bio pratio kretanje jedne postrojbe koja je bila u akcijama. Razgovarala sam s njima o tome, razgovarali smo. To je jedna tanka linija koja prikriva objektivnost, ajmo' to tako reći. On je s njima bio u akcijama, on je s njima bio konstantno je l'... Tu sam ja tada mislila da je tada prijedena ta magična... crta koja bi njega mogla dovesti u smrtnu opasnost, ja sam to njemu rekla... jako je bio radoznao. Htio je duboko ući u to. Međutim, ovo nije dokumentarni film, ovo nije film, to nije holivudsko postojanje filma, ovo je stvarnost. Dakle, te njegove snimke su pratile i druge strane...“¹⁴¹

Unatoč tome Berend je nastojala razumjeti njegovu želju odlaska na bojište i želju pokazivanja stvarne slike rata u Hrvatskoj:

„Zato su ta banijska praskozorja („Banijska ratna praskozorja“ op. a.) baš raritetan snimak. On je u stvari tkao neku vrstu umjetnosti i ljubavi u toj situaciji. Ako je netko u ratu uspio naći ljepotu on je zabilježio taj trenutak. Ja mislim da nikad ni jedno oko nije „ljepše“ snimilo rat. O njemu ne želim uopće govoriti kao ljepoti, ali njegovo oko je uspjelo snimiti neke sitne detalje – život, realnost... Možda je zato bio privučen da prati tu jedinicu jer je mislio da će sve drugo biti površno...“¹⁴²

Berend je na koncu zaključila da su „Banijska ratna praskozorja“ Ledererov sentimentalni i romantizirani prikaz Domovinskoga rata koji pokazuje detalje krajolika Banovine i Pounja. Prema njezinom mišljenju, snimka je autentično svjedočanstvo mladih ljudi koji su otišli iz svojih domova i napustili obitelji kako bi branili domovinu na prvim crtama obrane.¹⁴³

¹³⁹ OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 3.

¹⁴⁰ OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 4.

¹⁴¹ OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 4.

¹⁴² OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 4-5, 9.

¹⁴³ OA: Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021. 9.

5. BIO JE VIŠE OD PRIJATELJA

5.1. Svestrani duh

„Gle ovak', znači Gogo i ja smo u biti bili, to će sad zvučat malo grubo, ali u principu mi smo bili savršena osoba... Znači nas dva smo fenomenalno funkcionirali. Nije bilo situacije gdje mi ne bi isplivali baš zbog kvalitete jednog ili drugog.“¹⁴⁴, ovako je Dražen Šimić opisao prijateljstvo s Gordanom Ledererom kojeg je upoznao dolaskom Lederera na tadašnju Radio-televiziju Zagreb (dalje: RTZ) 1988. godine.

Šimić je potom nastavio o iskustvu rada s Ledererom na današnjem HRT-u:

„Znaš kak' se veli u životu: Neki ljudi, neki parovi si kliknu. Postojala je ta obostrana toplina koju smo imali i neki interesi, zanimanja. Kroz te neke razgovore, to se zove na trgu na televiziji... tamo smo znali pit' kave, pričat'. On je bio kamerman na telki, a ja sam tada radio u rasvjeti. On je tamo radio dnevnik, a ja sam radio u tim studijima. I tak' smo se mi jako družili, i onda smo pomalo kroz ta druženja skužili da bi mi mogli skupa raditi, kroz te neke interese: priroda, malo povijest, snimanja, želja za nekim novijim stvarima na neki naš način... eto tak' smo si mi u biti kak' se izgovara u jednoj riječi kliknuli“.¹⁴⁵

Prema Šimiću, Lederer je bio svestranog duha, uvijek željan otkrivati nove stvari, a iz problema je vidio prilike za viša postignuća. Očito svjestan svojega znanja i vještina koje je posjedovao, nije bio poput ljudi koji posustaju čak i kod nailaska na manje prepreke.¹⁴⁶

Lederer je svaku priliku odlučio maksimalno iskoristiti. Stoga ne iznenađuje kako su on i Šimić na RTZ-u/HRT-u izradili veći broj priloga u brojnim emisijama. Bio je zainteresiran za povijest i arheologiju koju je između ostaloga i studirao. Ideje za televizijske priloge crpio je iz ove dvije grane humanističkih znanosti. Tijekom 1990. Lederer je zajedno s Šimićem snimio i uredio mini serijal arheološko-povijesnog karaktera pod nazivom „Agraemer historische video Zeitung – Posljednja počivališta starih purgera“. Dokumentarni prilog arheološko-povijesnog karaktera govorio je o povijesnom toku nastanka urbanog života na obroncima Medvednice i o brojnim gradinama i gradištima nanizanih od Podsuseda do Zeline. Lederer je želio u maniri arheologa uz pomoć kamere prezentirati povijesne hrvatske lokalitete.

¹⁴⁴ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 3.

¹⁴⁵ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 2-3.

¹⁴⁶ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 3.

Snimio je obrise nekadašnjeg grada Kuželja od čijih je ostataka sagrađena zagrebačka stolna crkva i nekadašnji kastrum Medve, kasnije Medvedgrad.¹⁴⁷

Lederer je svojim priložima želio potaknuti gledatelje da se sjete povijesnih spomenika i starih gradova koji su čekali njihovu inicijativu za otkrivanjem. Priča koja je pratila snimku činila je lokalitete dodatno privlačnijim. Na taj način Lederer je želio razgovarati s gledateljima propitkujući ima li smisla i služi li svrsi „buditi“ povijest. Pritom se Lederer pitao treba li ulagati u ostatke koje nam je ostavila povijest i koje smo odavno zaboravili čineći ih pukom svakodnevicom. Njemu je bila važna neposredna komunikacija s gledateljem putem kamere kao što su Rimljanima bile važne stare antičke ceste koje su isto tako bile predmet njegova interesa.¹⁴⁸

Pored ljubavi iskazane za povijest i arheologiju, Lederer se zanimao za sport. Bavio se džudom i bio je prvak Jugoslavije u super teškoj kategoriji. Dobri rezultati omogućili su mu nastup na XXII. Olimpijskim igrama u Moskvi 1980. godine. Međutim, kako je SFRJ odustala od Olimpijade Lederer nije imao prilike pokazati svoje vještine na spomenutom svjetskom natjecanju.¹⁴⁹

Prema riječima Šimića, Lederer je prepoznatljivi stas i visinu od 2.03 m¹⁵⁰ koristio pri terenskim snimanjima tijekom druge polovine 1990. godine. On i Lederer su redovito ulazili u Knin odakle su izvještavali o predratnom stanju, o čemu svjedoči ranije spomenuti dokumentarni film „Knin bez komentara“. Šimić je napomenuo da je u radnom odnosu s Ledererom postojala velika snalažljivost:

„Uvijek bi imali neki „Golf“ Sarajevo¹⁵¹ rent a car, predstavljali bi se kao ekipa iz Zagreba ali srpska. Ja bih raspustio kosu, bradu, pa „Politika“ na ćirilici u džepu, a on je bio 2.03 visok... i onda smo ti se tak' snalazili... tak' da smo dosta toga... pokrivali... i Vinkovce i Vukovar.“¹⁵²

Lederer i Šimić su zbog dobre terenske koordinacije boravili s šesteročlanom ekipom RTZ-a u Sibiru neposredno prije rata 1989. godine. U Sibiru su snimali posljedice eksplozije

¹⁴⁷ IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“. Zadnje pogledano 12. 2. 2022.

¹⁴⁸ IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“. Zadnje pogledano 12. 2. 2022.

¹⁴⁹ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 3.

¹⁵⁰ m-kratice za mjernu jedinicu „metar“.

¹⁵¹ Govornik misli na automobil registracijskih oznaka Sarajevo.

¹⁵² OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 2.

meteora koji se rasprsnuo nekoliko kilometara iznad Zemlje. Krhotine su pritom napravile jedan plitki krater promjera 42 kilometara. Taj događaj je bio poznat kao „Tunguska katastrofa“ i zbio se 1908. godine.¹⁵³ Lederer i Šimić su koristili svaku priliku kako bi istaknuli svoje znanje i zbog toga su prihvatili odlazak u Sibir. Prisjećajući se događaja u Sibiru Šimić je rekao sljedeću zanimljivost:

„Ja sam se kod jednog drugog frenda, koji je isto završio Akademiju, pripremao sa svojim fotkama za prijemni kad je on nazvao i rekao: „Jesi kupio najnoviji broj National Geographic?“ Jer to smo mi stalno kupovali.

– „Da“

– „Di je?“

– „U motoru.“

– „Odi u motor donesi je i otvori imaš kartu Sibira.“

– Ja velim: „Dobro.“

– „Hoćemo ić' u Tunguziju?“

– Ja velim: „Gogo daj kaj' me je*eš s Tunguzijom. Znaš kak se veli da iz Tunguzije je...“

– „Odi“

– „Ja odem i fakat karta Sibira je i tam' piše Tunguzija. Pa to postoji? I onda smo snimili film (dokumentarni film „Tunguska katastrofa“ I/II (Željko Belić, 1990.))¹⁵⁴ dva puta po sat vremena. Mjesec i pol' u tundri nema nigdje ničega. Najbliže mjesto je dva sata helikopterom, u to vrijeme baterije za kameru nisu uopće dugo trajale i mi smo ti imali 13 baterija i jedan belt – to traje kao četiri baterije. Znači možemo potrošit' pol' baterije po danu, pa to je ništa... ovi su imali tri točke kroz 42 kilometara kao tri bazna logora... mi smo bili sa ruskim znanstvenicima, kako je tamo bio je*eni socijalizam oni su koristili svoje godišnje odmone kako bi to istraživali. Zahvaljujući Koradu¹⁵⁵, našem astrologu iz Istre, on je to sve izorganizirao, a na kraju nije išao s nama jer nije mogao... sve je to započeo doktor Kulik¹⁵⁶ 1926. Ali, znali smo da idemo negdje gdje nema ničeg, da smo ograničeni sa strujom i da su

¹⁵³ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 2.

¹⁵⁴ „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. *Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb*. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html.

¹⁵⁵ „Korlević, Korado“. *Hrvatski astronom i pedagog*. U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zadnje pogledano 12. 2. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33204>.

¹⁵⁶ „Leonid Alekseyevich Kulik“. *Sovjetski istraživač koji je vodio ekspediciju u prilikom istraživanja Tunguskog događaja*. U: *Britannica.com*. Zadnje pogledano 12. 2. 2022. <https://www.britannica.com/biography/Leonid-Alekseyevich-Kulik>.

šanse da mi nekaj' napravimo užasno male. Al' smo odmah rekli može, e tak' ti je i u svemu tome drugom isto bilo s Gogom.“¹⁵⁷

Poslije niza dokumentarnih filmova, Lederer i Šimić su se zbog svojega profesionalnoga pristupa radu koji je rezultirao izrazito kvalitetnim televizijskim priložima, vrlo brzo izdvojili od ostalih novinara:

„Znači ovi na televiziji su skužili da mi jako puno brijemo. Znači da smo u neku ruku pouzdani, dobro hrabri, ali snalažljivi i spremni... Mi smo bili dečki koji su znali kontrolirat strah i vjerovali smo pod navodnicima na jedan pametniji način otići malo dalje od drugih. A kad velim na jedan drugi način to znači oprezno i pametno koliko je u ratu moguće, a moguće je. Znači samo moraš biti malo sporiji kad je nešto jako opasno, proučit, gledat, skužit' i ić' dalje.“¹⁵⁸

Stoga im je u travnju 1991. redakcija HRT-a ponudila da odu s ratnim izvjestiteljem Zvonkom Zmazekom u Iran izvještavati o narodu Kurda i vjerskoj skupini Šijita tijekom Zaljevskog rata (1990.). U Iranu su bili oko trideset dana i snimili su dokumentarni film „Kurdska kolijevka traži utočište“ (Zvonko Zmazek, Dražen Šimić, 1991.).¹⁵⁹ Šimić je istaknuo da su u jednom trenutku razmišljali pobjeći: „... svašta smo tamo doživjeli. Pucali su na nas...“¹⁶⁰ Naime, Lederer i Šimić su se uputili na iransko-iračku granicu u grad Halabđu. Tamo je u ožujku 1988. irački predsjednik Saddam Hussein nedozvoljeno koristio kemijsko oružje kojim je ubijeno oko pet tisuća ljudi.¹⁶¹ O tome je Šimić rekao:

„Želja zakaj smo mi htjeli otić' tamo je bila tvrdnja drugih medija da su ovi bacili kemijsko oružje i da su ljudi koji su se zatekli u tom trenutku umrli... Ušli smo ilegalno u Irak, ali su na nas pucali pa smo se vratili (u Iran op. a.)... Ali kak' je život interesantan... kad je bio zadnji rat u Iraku ja sam radio za američku televiziju. Ja sam se našao u Arbilu na godišnjicu toga (dogadaja bacanja kemijske bombe op. a.) i oni su imali predstavu i sve... opet me nekako život spojio s tim. Znači idu četiri klinca iz škole i legnu na cestu, taksista vozi i zabije se u zid... Ja sam snimao i plakao.“¹⁶²

Iskustvo ratnog izvještavanja i snimanja u Iranu bio je poticaj u daljnjim izvještajima s ratnih terena u Hrvatskoj 1991. godine. Prema Šimićevim riječima, najveći poticaj Ledereru i njemu bila je želja i mogućnost pokazati svijetu ratne okolnosti zbog kojih ljudi stradaju i

¹⁵⁷ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 13.

¹⁵⁸ OA; Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 4.

¹⁵⁹ „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. *Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb*. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html.

¹⁶⁰ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 4.

¹⁶¹ „Trideset godina od Sadamova kemijskog napada, Halabđa i dalje pati“. *Večernji.hr*, 15. 3. 2018. Zadnje pogledano 26. 5. 2022. <https://www.vecernji.hr/vijesti/irak-trideset-godina-sadamov-kemijski-napad-1232685>.

¹⁶² OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 4.

umiru. Rat u Iranu osvijestio je Lederera i Šimića da su mediji ti koji moraju pomoći međunarodnoj javnosti da stekne jasan uvid u patnje civilnoga stanovništva za vrijeme rata. Držali su da je rat stanje nametnuto od političkih moćnika koji drže poluge vlasti u rukama. Prema Šimiću, svaki rat je nametnut s neke strane i nema pravoga razloga koji je vrijedan gubitka ljudskog života. Na kraju je Šimić zaključio da je u Ledereru bilo puno ljutnje i nemoći. Lederer je uvijek imao želju da brzo promijeni stvari na bolje, što nije bilo slučaj u ratnim okolnostima.¹⁶³

Uredništvo HRT-a prepoznalo je Ledererovu želju zbog čega mu je davalo slobodan izbor u procesu stvaranja televizijskih priloga. Lederer i Šimić su priloge uvijek radili atmosferski uz riječi i sliku ljudi. Godine 1991. prilikom izvještavanja s područja Gline Lederer je snimao između Gline i Viduševca. Šimiću je i danas jedan prizor ostao u pamćenju:

„Jednom smo išli prema Glini od Viduševca, išli smo pješke kroz polja pet kilometara u selo koje je srušeno, koje su Srbi spalili dan prije. Jednom smo sreli jednog dedu... ide i plače i mi naidemo, taman smo pregazili rijeku Glinu... Gogo snima, ja imam mikrofon u ruci. On otvori dušu, uđe s rukom u džep i izvadi komad mesa i krzno i veli: To je bila moja krava... I gotov si.“¹⁶⁴

Ovakvi prizori bili su ratna svakodnevnica u drugoj polovini 1991. na području Banovine. Unatoč iskustvu, čini se kako Lederer i Šimić vrlo često nisu bili svjesni opasnosti kojoj su bili izloženi: „Sad kad gledaš u biti je bilo užasno stresno, ali to tada nisi svjestan jer gledaš kroz jednu drugu prizmu.“¹⁶⁵

¹⁶³ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 4-5.

¹⁶⁴ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 6.

¹⁶⁵ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 6.

6. NEDOSANJANI AKADEMIK – biografija o Gordanu Ledereru

„Ja mislim da bi on postao akademik, sto posto. Sad ne pretjerujem niti ga ja veličam, ali takva koncentracija znanja, načitanosti, interesa za te određene stvari to ja nisam poslije vidio kod nikog.“¹⁶⁶
„Gordan je uvijek bio poput djeda i mene, ozbiljan, racionalan, s njim nikada nije bilo problema. Sjećam se da se kao mali bojava visine i nije se želio popeti na toranj od čelika na Sljemenu. Kako bih ga riješio tog straha odveo sam ga na judo...“¹⁶⁷

Ovim riječima Lederera su opisale dvije bliske osobe iz njegova života, Dražen Šimić i Ledererov otac Prvislav smatrajući da je Lederer bio spreman ostvariti velika dostignuća.

Gordan Lederer je rođen 21. travnja 1958. u Zagrebu, gdje je pohađao osnovnu školu. Nakon toga upisao je X. gimnaziju „Ivan Supek“ u Zagrebu. Nakon završenog gimnazijskog programa Lederer je upisao i završio školu za fotoreportere Jugoslavenskog instituta za novinarstvo u Beogradu.¹⁶⁸

Povratkom u Zagreb Lederer je upisao Fakultet strojarstva i brodogradnje u Zagrebu, ali je na trećoj godini odustao. Kako ga je od srednjoškolske dobi zanimala televizija i filmska umjetnost odlučio je slijediti svoje interese. Tijekom akademske godine 1983./1984. Lederer je upisao Akademiju dramskih umjetnosti u Zagrebu (dalje: ADU).¹⁶⁹ Odsjek filmskog i televizijskog snimanja na ADU-u završio je 1989. s dokumentarnim filmom „Samoća“ (S. Aničić, 1987.) u produkciji ADU-a. Lederer je za vrijeme studija na ADU-u pod mentorstvom Dušana Vukotića i u koautorstvu s Mojmirom Koničem režirao i snimio u produkciji ADU-a kratkometražni animirano-eksperimentalni film „Muybridge i comp.“ (1986.).¹⁷⁰ Animirano-eksperimentalni film je 1986. bio nagrađen „Prvomajskom nagradom Sveučilišta, Sedam sekretara SKOJ-a“.¹⁷¹ Iste godine animirano-eksperimentalni film dobio je i nagradu „ASIFA-

¹⁶⁶ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 10.

¹⁶⁷ „Tata, nemoj brinuti, brzo ću se vratiti.“. Večernji.hr, 19. 3. 2013. Zadnje pogledano 11. 3. 2022. <https://www.vecernji.hr/vijesti/lederer-tata-nemoj-brinuti-brzo-cu-se-vratiti-601755>.

¹⁶⁸ „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html.

¹⁶⁹ „Tata, nemoj brinuti, brzo ću se vratiti.“. Večernji.hr, 19. 3. 2013. Zadnje pogledano 11. 3. 2022. <https://www.vecernji.hr/vijesti/lederer-tata-nemoj-brinuti-brzo-cu-se-vratiti-601755>;

„Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html; OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁷⁰ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁷¹ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

e“ za najbolji debitantski film na „33. festivalu jugoslavenskog dokumentarnog i kratkometražnog filma“ u Beogradu.¹⁷²

Lederer se u profesionalnoj filmskoj i televizijskoj produkciji zaposlio u Croatia filmu (1986.-1989.) za vrijeme studija na ADU-u.¹⁷³ U Croatia filmu Lederer je snimao sekvence nastanka jednog pokreta u animiranom filmu... „To je užasno puno fotografija pa dobiješ jedan pokret... to ga je interesiralo, ali nije on to vidio kao budućnost.“¹⁷⁴ Međutim, Lederer je već tada pokazao svoj talent, a to je potvrdio Ernest Gregl – snimatelj i majstor trika od kojeg je Gordan puno naučio:

„Imao sam dosta tih pomoćnika koji su dolazili s Akademije. Neki su brzo odlazili jer bi im brzo dosadilo sporo snimanje tehnikom kvadrat po kvadrat... Najviše me se dojmio Gordan Lederer; bio je pravi zanesenjak i prvi je na Akademiji diplomirao trik snimanje. Njemu i mom sinu Tomislavu sam dao dosta prostora u crtanom filmu „Čarobnjakov šešir“ (Croatia film, M. Blažeković).“¹⁷⁵

Animirani film „Čarobnjakov šešir“ bio je nastavak prvog hrvatskog dugometražnog animiranog filma „Čudesna šuma“ (Croatia film, M. Blažeković), a na oba animirana filma je Lederer radio kao asistent trik-snimatelja i snimatelj (1986.-1989.).¹⁷⁶ „Čudesna šuma“, čiji je scenarij napisan prema pravoj verziji priče hrvatske književnice Sunčane Škrinjarić, smatran je najpopularnijim animiranim filmom na području bivše Jugoslavije.¹⁷⁷ Paralelno s radom u Croatia filmu, Lederer je od 1986. do 1989. radio kao fotoreporter i vanjski suradnik za novine „Vjesnik“, „Borba“, „Politika“ i omladinske novine.¹⁷⁸

Ujedno, tijekom 1986. Lederer je odlučio upisati studij arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U arheologiji je našao poveznicu sa snimanjem, što je kasnije u suradnji s RTZ-om 1987. primijenio pri snimanju dokumentarnih filmova.¹⁷⁹ Kao snimatelj na RTZ-u

¹⁷² „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html; OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁷³ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁷⁴ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 12.

¹⁷⁵ KRELJA, Petar pr., TURKOVIĆ, Hrvoje gl. ur. „Biofilmografski razgovor: Ernest Gregl“. *Hrvatski filmski ljetopis*, god. 5. (1999.), br. 17., str. 128. Zagreb: Hrvatsko društvo filmskih kritičara, Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka, Hrvatski filmski savez. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. <http://www.hfs.hr/doc/ljetopis/hfl17-web.pdf>.

¹⁷⁶ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁷⁷ „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html. Zadnje pogledano 12. 3. 2022.

¹⁷⁸ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁷⁹ „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html. OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 11.

realizirao je dokumentarne filmove „Udruženje samaca“ i „Badanj“ (1987.), a kao drugi snimatelj na TV Ljubljana realizirao je kratki igrano-dokumentarni film „Letališće“ (1987.).¹⁸⁰ Iste godine Lederer je sudjelovao na multimedijalnim projektima Borisa Bakala „Stolpnik“ i „22 prizora smrti“.¹⁸¹ Godine 1988. postao je član Društva filmskih radnika.¹⁸²

Nakon završene ADU 1989. Lederer je iste godine dobio stalan posao na RTZ-u (kasnije od 29. lipnja 1990. HRT) kao snimatelj.¹⁸³ Na HRT-u je pokrenuo rad strukovne snimateljske sekcije, s fotografskom izložbom profesionalnih snimatelja pokraj „trga“ u zgradi HRT-a.¹⁸⁴ U suradnji s Šimićem od 1989. do 1990. realizirao je niz samostalnih autorskih priloga arheološko – povijesne i putopisne tematike. Prilozi su bili vezani uglavnom uz dokumentarni program redakcije „Obzora“ (ur. Mladen Trnski) i bili su sljedeći: „Turska kosa“ (1989.), „Bunja“ (1989.), „Castrum Justiniani“ (1989.), „Uskršnji običaji u Velikoj Hrvatskoj“ (1989.), „Mirna rijeka“ (I. dio 1989.), „Lička Zrmanja“ (1990.), „Hercegovina danas“ (1990.), „Najstarije Topusko“ (1990.), „Turrus stagno“ (1990.), „Vodeničarstvo u Zagrebu“ (1990.), „Savom mjesec dana nakon poplave“ (1990.), i mini serijal pod naslovom „Agraemer historische video Zeitung – Posljednja počivališta starih purgera, Mirogoj, Gradine i gradišta na Medvednici“ (1989. – 1990.).¹⁸⁵ Zbog zanimanja za povijest i arheologiju Lederer je upisao poslijediplomski studij „Kulturna povijest istočno jadranske obale“ u Interuniverzitetskom centru u Dubrovniku 1989. godine.¹⁸⁶ Godine 1990. Lederer je snimio ranije spomenuti dokumentarni film „Tunguska katastrofa“ I/II u režiji Željka Belića.¹⁸⁷ Godine 1991. snimio je na iransko-iračkom ratištu dokumentarne filmove „Kurdska kolijevka traži utočište“ sa Zvonkom Zmazekom i Draženom Šimićem, te „U zemlji pustinjskih oluja“.¹⁸⁸

Lederer je početkom Domovinskoga rata kao ratni snimatelj zajedno s Šimićem snimio i realizirao dokumentarne filmove „Knin bez komentara“ (1991.) i „Zimski dan u plavsko-gusinjskoj kotlini“ (1991.).¹⁸⁹ Izvještavao je s kamerom za HRT o stradanjima i događajima u

¹⁸⁰ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁸¹ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁸² OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁸³ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁸⁴ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁸⁵ „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/leder/leder_biljeska.html; OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁸⁶ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021.11; „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/leder/leder_biljeska.html.

¹⁸⁷ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1.

¹⁸⁸ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 1-2.

¹⁸⁹ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 2.

Domovinskom ratu sa svih bojišta – u Kruševu, Kijevu, Kninu, Lovincu, Pakracu, Vinkovcima, Vukovaru i istočnoj Slavoniji. Snimateljski zadatak na Banovini i u hrvatskome Pounju bio je njegov posljednji.¹⁹⁰

Iz video materijala snimanog na području Banovine nakon Ledererove smrti na HRT-u je napravljen video spot „Banijska ratna praskozorja“. Spot je osmislio i realizirao redatelj Dražen Iričanin, a premijerni prikaz organizirali su Siniša Bulajić i Damir Gombar. U jesen 1992. video spot je prebačen u organizaciji tvrtke „Arri“ iz Münchena na 35 milimetarsku filmsku vrpču, pa ga je ADU prikazala na otvorenju „Festivala visokih filmskih škola“ u Münchenu. Uz pjesmu „Brothers In Arms“ britanskoga rock sastava „Dire Straitsa“, Ledererovi su kadrovi postali jedan od prepoznatljivih prikaza Domovinskoga rata.¹⁹¹ Posthumno su organizirane dvije izložbe njegovih fotografija – „Gordan Lederer: fotograf i snimatelj“ u Galeriji Nova u Zagrebu 30. siječnja 1992. i „Gordan Lederer: Fotografo di pace, reporter di guerra“ u Genovi, 29. ožujka 1993. godine.¹⁹² Ledererov rad bio je izuzetno cijenjen među zagrebačkim krugom zaljubljenika u animirane filmove i trik snimanja. To je potvrdio njegov posthumno objavljen diplomski rad u „Hrvatskom filmskom ljetopisu“ (god. 6, br. 21.) „Tehnika snimanja crtanog filma – Iz iskustva Zagrebačkog kruga crtanog filma“ 2000. godine.¹⁹³

Ledererovo je djelo prepoznato i od strane institucija RH. Godine 1993. HND dodijelilo je Ledereru „Posebno priznanje za osobite zasluge na području novinarstva u Domovinskom ratu“. Potom je na prijedlog Odbora za dodjelu nagrade „Vladimir Nazor“ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske dodijelilo Ledereru i grupi poginulih snimatelja u Domovinskom ratu „Posebno priznanje za svoj rad“.¹⁹⁴ Tijekom 1996. posmrtno mu je dodijeljen Red Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana s pozlaćenim pleterom.¹⁹⁵ Ovaj Red, odobren i dodijeljen od strane predsjednika RH dr. Franje Tuđmana svjedoči o kvaliteti i požrtvornosti Gordana Lederera tijekom Domovinskoga rata. Od 2015. HRT dodjeljuje i Godišnju nagradu „Gordan

¹⁹⁰ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 2.

¹⁹¹ „Na današnji dan 1991. godine snimljen legendarni spot „Banijska praskozorja“. Kamenjar.com. Zadnje pogledano 19. 3. 2022. <https://kamenjar.com/na-danasnji-dan-1991-godine-snimljen-legendarni-spot-banijska-praskozorja/>; „Gordan Lederer – bilješka o autoru“. Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb. Zadnje pogledano 19. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html.

¹⁹² OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 2.

¹⁹³ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 2.

¹⁹⁴ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 2.

¹⁹⁵ Red Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana s pozlaćenim pleterom dodjeljuje se hrvatskim i stranim državljanima kao časni znak vječnoga spomena poginulima za hrvatsku državu u ratu, izravnoj ratnoj opasnosti ili u iznimnim okolnostima u miru; U : „Pravilnik Reda Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana“. Narodne novine d.d. Zadnje pogledano 19. 3. 2022. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_11_108_2130.html.

Lederer“ za najbolja postignuća snimatelja ili kamermana. Gradski ogranak Udruge hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata Grada Zaprešića pokrenuo je 2018. filmski „Festival domoljubnog filma Gordan Lederer“.¹⁹⁶

6.1. „Izgubio sam prijatelja“

Na kraju razgovora Dražen Šimić je sažeo svoje dojmove i opisao poslovni, prijateljski odnos kojeg su tijekom godina izgradili Lederer i on zajedno na terenima kao poslovni partneri i zaposlenici HRT-a:

„A s Gogom radit je neopisiv gušt... on je bio mozak kak' bi se reklo, bile su to njegove ideje. On je toliko toga istraživao paralelno tako da se to samo nametalo jedno na drugo i proširivalo, a kak' je Hrvatska prepuna rimskog doba u bilo kojem obliku to je bilo prvo što se nametnulo.“¹⁹⁷

Osnovna stvar kod putopisnih dokumentarnih filmova bila je fotografija, odnosno video kao skup fotografija. To je bilo Ledererovo inovativno rješenje kao njegov osobni snimateljski rukopis. Još jedna prepoznatljivost njegova snimateljskog rukopisa bili su „verlauf filteri“.¹⁹⁸ To su bila nova polazišta koje je Lederer primjenjivao u skladu sa svojim akademskim obrazovanjem usvojenim na ADU-u:¹⁹⁹

„Samo mi je jedan dan došao i dao mi je knjigu, to je snimateljska Biblija. To se zove „Filmska fotografija“ autor je Nikola Tanhofer, on je ono Bog. Dan danas je ta knjiga tražena jer je unutra sve o filmu, rakursima i u biti kad sad gledam on je puno filmskih elemenata pretočio u svoj videozapis i rukopis. Znači on je uspio, televizija je užasno flah forma i ona nema neki senzibilitet, i bilo tko tko se izmakne iz tih okvira on postane upečatljiv. Naša prednost je bila kaj smo mi imali dosta veliku proizvodnju tih malih stvari na dva-tri udarna termina u emisijama gdje je jako puno ljudi to gledalo. I mi smo znali biti gosti u tom studiju uživo i pričat o svemu tome i tu još skreneš pozornost. U biti možeš mislit kak' su bili ljubomorni kad bi vid'li nas, njega kamermana i mene iz rasvjete kak' imamo svoje emisijice i još o tome pričamo. On je bio nevjerovatno potkovan, njegova kolekcija povijesnih knjiga je impresivna i sve je pročitao.“²⁰⁰ „Jako mi nedostaje... nas dvoje bili smo savršen par na terenu jer smo se međusobno nadopunjavali i jako dobro slagali. Sada kada imam kompletnu opremu i sve što bi nam

¹⁹⁶ OA: LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022. 2.

¹⁹⁷ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 11.

¹⁹⁸ „verlauf filteri“ – „Znači mi smo imali filtere, recimo tobacco. Onda bi nebo bilo onako smečkasto, a ovo dolje realno“. Prema: OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 11-12.

¹⁹⁹ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 11-12.

²⁰⁰ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 11-12; „Tata, nemoj brinuti, brzo ću se vratiti.“. Večernji list. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. <https://www.vecernji.hr/vijesti/lederer-tata-nemoj-brinuti-brzo-cu-se-vratiti-601755>.

trebalo, njega nema.“²⁰¹ „To je meni, uz moje roditelje kojih nema, jedan izuzetno težak gubitak čovjeka koji je bio i više od prijatelja jer smo mi dulje vezani poslom, izuzetno lijepim i kvalitetnim prijateljstvom. Nas dva se nismo nikada posvađali, a ovo je posao gdje se ljudi posvađaju lako, to su dva ega. Ali kad si svjestan da nešto stvaraš, da taj drugi zna više i ne osjećaš se uopće podređeno, uvijek totalno ravnopravno. Znači ne da sam izgubio prijatelja, izgubio sam poslovnog partnera, brata jer smo bili bez tajni iz prošlosti i sadašnjosti družeći se zajedno.“²⁰²

Sagledavši sve uspjehe koje je Lederer postigao tijekom života nameće se zaključak da je napravio zaista mnogo. Velika vrijednost njegovih radova proizlazi iz toga da nikada nije radio s profesionalnim novinarom. Lederer i Šimić bili su novinari, snimatelji, majstori trika i svjetla. Lederer je bio akademski obrazovan snimatelj koji je znao filmski i dramaturški ispričati priču na akademski način. Imao je senzibilitet za prezentiranje bilo koje teme jer je bio pedantan i studiozan. To se očituje iz snimljenih priloga s područja zahvaćenih ratom u Iranu i Hrvatskoj. Međutim, u ratnim prilikama uz potrebnu studioznost do izražaja je dolazio i Ledererov senzibilitet – socijalni i ljudski. Kako je primijetio Šimić, svaka Ledererova priča je posjedovala emociju i nije bilo velike euforije i posebnih efekata:²⁰³

„Tak' da je ta naša priča bila posložena točno da bi čovjeka dirala u srce. Kod nje nije bilo neke euforije kako sam ti pričao na primjeru komada kože, ona je upala nježno i točno je dočaravala senzibilitet čovjeka koji razgovara. I nakon toga nije bio bezvezan pad tenzije u priči već se ona lagano nastavlja, to su bile neke njegove prekrasne vrijednosti.“²⁰⁴

Budućnost je trebala ostaviti puno veći trag. Ledererov najveći utisak nije bilo njegovo djelo. Lederer je sam ostavio puno veći trag, jer kako je Šimić istaknuo: „mi smo u te četiri godine proživjeli kao neki u dvanaest.“²⁰⁵

6.2. Zauvijek – od jutra kolovoza

Kako bi Ledererov rad postao javno zabilježen pobrinuli su se kipar Petar Barišić, arhitekti Kata Marunica i Nenad Ravnić. U kolegijalnoj suradnji dva različita medija, kiparskog i arhitektonskog, kreirali su u jednu cjelinu spomen obilježje „Slomljeni pejzaž“. Najprije je kipar Petar Barišić kombinacijom tvrdoga kartona, vrućeg ljepila, kita i završnog sloja

²⁰¹ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 12.

²⁰² OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 15.

²⁰³ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 15.

²⁰⁴ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 15.

²⁰⁵ OA: Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021. 15.

srebrnih listića napravio formu spomenika. Zatim su stručnom analizom pejzaža Hrvatske Kostajnice u arhitektonskom studiju „NFO“ arhitekti Kata Marunica i Petar Barišić otklonili sve probleme prostornog smještaja budućeg spomen obilježja. U konačnici je monumentalno kiparsko-arhitektonsko spomen obilježje od čeličnih ploča i staklenog kruga izgrađeno u radioni Stjepana Šurbeka pod budnim okom kipara i arhitekta. Kipareva kružna forma simbolički izražava objektiv snajperske puške iz koje je pucano na Lederera, ali i objektiv kamere iz koje je Lederer snimao. Dizajniran na taj način spomenik predstavlja autentično svjedočanstvo o smrti snimatelja. Isto tako, napuknuta leća simbolizira silu oružja, zaustavljeno bilježenje i izvještavanje istine o Domovinskom ratu. Položaj spomen obilježja simbolično je stavljeno na točku s koje se pogledom može obuhvatiti Hrvatska Kostajnica i velika dolina s obje strane rijeke Une. Pristupnu stazu od betonskih ploča arhitekti su koncipirali kao filmsku traku u koju su utisnute godine Ledererova života učvršćujući memorijalnu komponentu kiparsko-arhitektonskog djela. Kraj staze završava pločom na kojoj stoji klupa i pored citat: „... sada kad mirom dišu kolovoška jutra sja kroz banijska praskozorja svjetla sjeta u očima Gordana Lederera.“ U kolovozu 2015. na 24. obljetnicu smrti Gordana Lederera javnosti je predstavljen spomenik novčano potpomognut suradnjom HRT-a i grada Hrvatske Kostajnice.²⁰⁶

Monumentalno kiparsko-arhitektonsko djelo forme objektiva može se vidjeti iz grada. Svakodnevno je prisutno kao spomen obilježje na ratnog snimatelja Gordana Lederera. Objektiv predstavlja budno oko Gordana Lederera koje cijelo vrijeme gleda na Hrvatsku Kostajnicu i zauvijek promatra svakodnevicu grada od jutra 11. kolovoza 1991. godine.

²⁰⁶ BEŠLIĆ, Milan. „Slomljeni pejzaž-Gordan Lederer“. *HRTi.hr*, 2015. 00:00:00-00:26:57; IVANIŠEVIĆ, Ivona. „Pucanj u objektiv – „Slomljeni pejzaž“, spomenik Gordanu Ledereru“. *Profil-klett.hr*. Zadnje pogledano 19. 3. 2022. <https://www.profil-klett.hr/pucanj-u-objektiv-slomljeni-pejzaz-spomenik-gordanu-ledereru>.

7. ZAKLJUČAK

U ratnim uvjetima mediji bude nacionalne osjećaje i veličaju domoljublje te potiču borbeni moral građana i informiraju građane u zatvorenim skloništima. Dio medija bio je i Gordan Lederer kao snimatelj i izvjestitelj HRT-a. Lederer je bio poveznica između ratne stvarnosti i ljudi koji su bili zbrinuti na sigurnom tijekom Domovinskoga rata. Ratne situacije suočavaju medije s posebnim izazovima jer se povećava zanimanje za informacije. Gordan Lederer je odlučio informacije učiniti vidljivim objektivom kamere pritom svjesno riskirajući svoj život. Ledererove snimke bile su izvorna svjedočanstva koja su prikazivala stvarnu sliku Domovinskoga rata u Hrvatskoj. Unatoč zbivanjima, u Hrvatskoj sve do kraja listopada 1991. nije uvedena nikakva cenzura, niti su postojala bilo kakva uputstva kako izvještavati.²⁰⁷ Međutim, Ledererova profesionalnost u ratnim uvjetima nije dolazila u pitanje. Svojim stručnim znanjem stečenim tijekom godina obrazovanja Lederer je nastojao dati ispravnu i objektivnu sliku Domovinskoga rata. Pri tome nije gledao da stvori sebi opću korist nego je stvarao medijske sadržaje prenoseći istinu i ne potičući mržnju između hrvatskih Srba i Hrvata u RH. U svemu tome Lederer je poštivao granicu na kojoj bi novinar i snimatelj morao zastati i šutjeti u interesu svoje domovine i stanovništva, pazeći na osjetljive informacije tijekom boravka na bojišnici. Snimateljska djelatnost koju je Lederer profesionalno obavljao, izložila je Lederera opasnosti ranjavanja i najgorem slučaju pogibije. Međutim, Lederer je bio svjestan da je rat kobno privlačna snimateljska tema. Ratna opasnost nije kod Lederera dovela u pitanje etiku rada i granicu na kojoj bi stao s vjerodostojnim informiranjem u interesu stanovništva i obrane RH. Profesionalnim i objektivnim radom uz pomoć dokumentiranog materijala Lederer je pokazao specifične okolnosti rata u Hrvatskoj. To je bilo postojanje neravnopravnog odnosa u naoružanju i pripravnosti između hrvatskih Srba potpomognutih JNA i hrvatske policije (MUP) s rezervnim sastavom MUP-a u kolovozu 1991. godine.

Lederer nije doživljavao ratnu opasnost jer se dobro snalazio u hrvatskoj ratnoj svakodnevnici. Poznao je podrijetlo sukoba i razumio je odnose unutar SFRJ. Međutim, kao ratni snimatelj i izvjestitelj nije bio spreman na iznenadne napade iako je davao neprijatelju jasnu sliku događanja. Zbog mogućnosti da će neprijatelj neku od informacija dodatno iskoristiti, Lederer je postao jedan od neprijateljskih ciljeva. U konačnici, novinari i snimatelji

²⁰⁷ Hrvatska je vlast donijela Uredbu o informativnoj djelatnosti za vrijeme ratnog stanja. Bio je to prvi službeni dokument kojim su određena pravila novinarskog rada; U: MUČALO. „Novinarstvo u ratnim uvjetima“. 127.

su bili u obvezi izvještavanja, što je slušateljstvo i gledateljstvo od njih i očekivalo. Gordan Lederer se vodio tom mišlju sve do posljednjeg trenutka svoga života snimajući izvorna svjedočanstava Domovinskoga rata u RH.

8. BIBLIOGRAFIJA

Osobni arhiv:

„Potpredsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved o Gordanu Ledereru“. REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO HRVATSKIH BRANITELJA.

Razgovor s BEREND Mirnom obavljen dana 19. 6. 2021.

LEDERER Ana – biografija o Gordanu Ledereru napisana dana 24. 8. 2022.

Razgovor s PANDŽOM Ivicom (Orkan) obavljen dana 21. 5. 2021.

Razgovor s PAULIĆ Vinkom obavljen dana 18. 8. 2021; 28. 2. 2022.

Razgovor s ŠIMIĆ Draženom obavljen dana 10. 7. 2021.

Neobjavljeni arhivski izvori u elektronskom obliku oznake „B“:

B-3162, Zagreb, Arhiv HRT-a. „SPEKTAR - 29.11.1990.“

B-41525: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Domovinski rat, sirovina, ratni materijal Osijek – 01.01.1991“.

B-9153: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Jukinci, Glina – Posljedice borbi – 28.07.1991“.

B-9279: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Slikom na sliku – 11.08.1991“

B-711: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POSLJEDNJE LEDEREROVE SNIM., SPEC. JEDINICA ZEBRE - SINIŠA DVORSKI -12.08.1991“.

B-8935: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Anatomija jedne smrti u povodu pogibije Gordana Lederera - 13.08.1991“.

B-9158: Zagreb, Arhiv HRT-a. „ŽIVOT RATNOG IZVJESTITELJA - JEDAN DAN - 18.09.1991“.

Neobjavljeni arhivski izvori u elektronskom obliku oznake „IMX“:

IMX-54868: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Knin bez komentara - 22.02.1991“.

IMX-56070: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Dnevnik1 – 07.08.1991“.

IMX-56071: Zagreb, Arhiv HRT-a. "ULOMAK - SUĆUT ZA GORDANA LEDERERA - 10.08.1991".

IMX-56072: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Dnevnik2 – 13.08.1991“.

IMX-56072: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Komemoracija Gordanu Ledereru u prostorijama HRT-a – 12.08.1991“.

IMX-56072: Zagreb, Arhiv HRT-a. „Ubojica Gordana Lederera - 13.08.1991“.

IMX-56072: Zagreb, Arhiv HRT-a. „POGREB GORDANA LEDERERA I RETROSPEKTIVNA SNIMKA - 13.08.1991“.

IMX-91594: Zagreb, Arhiv HRT-a. „OBZOR - IN MEMORIAM GORDAN LEDERER, STUBIČKA INSULA, VJERA ČOVJEK RAT, BANICA I ŽENA, MONTE CASSINO - 16.08.1991“.

Neobjavljeni arhivski izvor u elektronskom obliku:

Vjesnik (Zagreb), 1991.

Nedjeljna Dalmacija (Split), 1992.

Objavljeni izvori u tiskanom obliku:

MUČALO, Marina. „Novinarstvo u ratnim uvjetima“. *Politička misao* Vol. XXXVI, (1999.), br. 2.

Objavljeni izvori u elektroničkom obliku:

BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Julija. „Domovinski rat na Banovini“. *Hrvatska revija* (2021), br. 1. Zadnje pogledano 22. 1. 2022. <https://www.matica.hr/hr/650/domovinski-rat-na-banovini-31668/>.

BEŠLIĆ, Milan. „Slomljeni pejzaž-Gordan Lederer“. *HRTi.hr*, 2015.

GANČEV, Krasimir. „Ophodnja u suton“. *HRTi.hr*, 1997.

KRELJA, Petar pr., TURKOVIĆ, Hrvoje gl. ur. „Biofilmografski razgovor: Ernest Gregl“. *Hrvatski filmski ljetopis*, god. 5. (1999.), br. 17., str. 128. Zagreb: Hrvatsko društvo filmskih kritičara, Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka, Hrvatski filmski savez. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. <http://www.hfs.hr/doc/ljetopis/hf117-web.pdf>.

LEDERER, Gordan. „Tehnika snimanja crtanog filma – iz iskustva Zagrebačkog kruga crtanog filma...“. *Hrvatski filmski ljetopis*, god. 6, br. 21, str. 187. – 203. Zagreb: Hrvatsko društvo filmskih kritičara, Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka, Hrvatski filmski savez. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. <http://www.hfs.hr/doc/ljetopis/hfl21-web.pdf>.

„Pravilnik Reda Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana“. Narodne novine d.d. Zadnje pogledano 19. 3. 2022. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_11_108_2130.html.

Literatura:

BARIĆ, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

GAJDEK, Đuro. *Petrinjska bojišnica*. Petrinja: Grad Petrinja, 2008.

MARIJAN, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot Infinitus d.o.o., 2016.

LUCIĆ, Josip, ur. *1. gardijska brigada hrvatske vojske Tigrovi – monografija*. Zagreb: Znanje, 2011.

On-line enciklopedija:

Britannica.com. s. v. Leonid Alekseyevich Kulik. Zadnje pogledano 12. 2. 2022. <https://www.britannica.com/biography/Leonid-Alekseyevich-Kulik>.

Hrvatska enciklopedija. s. v. Korlević, Korado. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zadnje pogledano 23. 3. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52500>.

Hrvatska enciklopedija. s. v. Hrvatska radio-televizija. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Zadnje pogledano 21. 6. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26414>.

„Web“ stranice:

MARINIĆ, Borna. „Trebali smo biti pobijeni i masakrirani, no teroristi su zanemarili jednu stvar – Krvavi Uskrs na Plitvicama“. Domovinski rat.hr. Zadnje pogledano 14. 1. 2022. <https://domovinskirat.hr/2021/03/31/trebali-smo-bit-pobijeni-i-masakrirani-no-teroristi-su-zanemarili-jednu-stvar-krvavi-uskrs-na-plitvicama/>.

MARINIĆ, Borna. „Ostali su u njoj do samog kraja – „Tigrovi“ u obrani Hrvatske Kostajnice“. Zadnje pogledano 15. 9. 2021. <https://domovinskirat.hr/2021/08/02/ostali-su-u-njoj-do-samog-kraja-tigrovi-u-obrani-hrvatske-kostajnice/>.

IVANIŠEVIĆ, Ivona. „Pucanj u objektiv – „Slomljeni pejzaž“, spomenik Gordanu Ledereru“. Profil-klett.hr. Zadnje pogledano 19. 3. 2022. <https://www.profil-klett.hr/pucanj-u-objektiv-slomljeni-pejzaz-spomenik-gordanu-ledereru>.

„Dogodilo se na današnji dan, vremeplov“. Media Daily tv radio web. Zadnje pogledano 18. 2. 2022. <https://mediadaily.biz/2021/04/08/miroslav-lilic-radio-orasje/>.

„Gordan Lederer – bilješka o autoru“. *Odsjek snimanja Akademija dramske umjetnosti Zagreb*. Zadnje pogledano 12. 3. 2022. http://snimanje.adu.hr/izlozbe/lederer/lederer_biljeska.html.

„Na današnji dan 1991. godine snimljen legendarni spot „Banijska praskozorja“. Kamenjar.com. Zadnje pogledano 19. 3. 2022. <https://kamenjar.com/na-danasnji-dan-1991-godine-snimljen-legendarni-spot-banijska-praskozorja/>.

„Tata, nemoj brinuti, brzo ću se vratiti.“. Večernji.hr., 19. 9. 2013. Zadnje pogledano 11. 3. 2022. <https://www.vecernji.hr/vijesti/lederer-tata-nemoj-brinuti-brzo-cu-se-vratiti-601755>.

„Trideset godina od Sadamova kemijskog napada, Halabdža i dalje pati“. Večernji.hr, 15. 3. 2018. Zadnje pogledano 26. 5. 2022. <https://www.vecernji.hr/vijesti/irak-trideset-godina-sadamov-kemijski-napad-1232685>.

9. SAŽETAK

Toni Pejaković

„Heroj iza objektiva – Gordan Lederer“

Brojni hrvatski novinari koji su bili od iznimne važnosti tijekom agresije na RH nisu našli prostora prilikom pisanja i istraživanja u znanstvenom svijetu. Prvenstveno zbog manjka vjerodostojnih informacija, njihovog kompliciranog prikupljanja i klasifikacije kao pouzdanih i valjanih za kvalitetno povijesno istraživanje i pisanje. Zbog nedostatka pisanih izvora, prilikom povijesnog istraživanja potrebno je koristiti usmene izvore, što dodatno otežava tijekom povijesnog istraživanja zbog potencijalnog manjka ljudi koji bi svjedočili o temi istraživanja. Stoga je tema ovoga istraživanja namijenjena prekidanju ovakve povijesne prakse i nastoji otkriti više o povijesnim osobama kao važnim čimbenicima mikro-povijesti. Tema ovoga rada je prikazati život hrvatskog fotografa, snimatelja i djelatnika HRT-a Gordana Lederera. On je svojom svestranošću, radom i zalaganjem ostavio iza sebe brojne videosnimke koje vjerno prikazuju prve dane Domovinskoga rata i koje ostaju jedne od najzornijih izvora Domovinskoga rata. Uz videosnimke ratnog karaktera Lederer je iza sebe ostavio i brojne dokumentarne putopise obrazovnog karaktera. Sudjelovao je u režiji prvog hrvatskog dugometražnog animiranog filma i njegova nastavka kao trik-majstor, čija je bajkovita priča uveseljavala djecu generacijama. Uz njegove plodove rada ostalo je i spomen obilježje na mjestu njegova stradanja. Izrađeno u obliku fotografskog objektiva napuknute leće koja simbolizira pucanj, spomen-obilježje uvjerljivo podsjeća današnju Hrvatsku na zaboravljenog heroja Domovinskoga rata. Stoga ćemo u narednim poglavljima nastojati otkriti dio njegova djela i života te ukazati na važnu ulogu novinara u izvanrednim situacijama kao što je rat.

Ključne riječi: novinari, fotograf, snimatelj, Domovinski rat, videosnimke

10. SUMMARY

Toni Pejaković

„Hero behind the lens - Gordan Lederer“

Numerous Croatian journalists who were extremely important during the aggression on the Republic of Croatia did not find space for writing and research in the scientific world. Primarily due to the lack of credible information, their complicated collection and classification as reliable and valid for quality historical research and writing. Due to the lack of written sources, it is necessary to use oral sources during historical research, which further complicates the course of historical research due to the potential lack of people who would testify on the research topic. Therefore, the topic of this research is intended to break this historical practice and seeks to reveal more about historical figures as important factors of micro-history. Therefore, the topic of this paper aims to show the life of the Croatian photographer, cameraman and employee of the Croatian Radio and Television Gordan Lederer. With his versatility, work and commitment, he left behind numerous videos that faithfully show the first days of the Homeland War and which remain one of the most visible sources of the Homeland War. In addition to videos of a war character, Lederer also left behind numerous educational travelogues. He participated in the direction of the first Croatian feature animated film and its sequel as a trick master, whose fairy tales has delighted children for generations. Unfortunately, in addition to his fruits of work, there is also a memorial at the site of his suffering. Made in the form of a photographic lens with a cracked lens that symbolizes shooting, the memorial convincingly reminds today's Croatia of the forgotten hero of the Homeland War. Therefore, in the following chapters we will try to reveal a part of his work and life and point out to the younger generations the important role of journalists in emergency situations such as war.

Keywords: journalists, photographer, cameraman, Homeland War, videos

11. ŽIVOTOPIS

TONI PEJAKOVIĆ student je druge godine diplomskog studija povijesti znanstvenoga smjera na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, s dosadašnjim prosjekom ocjena 4,73. Tijekom srednjoškolskog obrazovanja završio je gimnazijski program u Srednja škola Petrinja. Govori i piše njemački jezik na jezičnoj razini B2, te posjeduje komunikacijske vještine engleskoga jezika. Titulu sveučilišnog prvostupnika povijesti stekao je 2019. godine, nakon obrane završnog rada pod mentorstvom akademika Stjepana Čosića. Tijekom studija demonstrirao je na kolegijima doc. dr. sc. Eve-Katarine Glazer (2020./2021.). Trenutno je u službi potpredsjednika Društva studenata povijesti “Ivan Lučić Lucius”. U sklopu izvannastavnih aktivnosti sudjelovao je na međunarodnoj ljetnoj školi *Informacijska tehnologija i mediji – ITMed2019* u Zadru 2019. godine.